

Integratsioonidiskursus Eesti meedias

mai 2004 – november 2005

Andres Kõnno

Tarmo Seliste

Tallinn 2005

Sisukord

Sissejuhatus	3
Tulemuste lühikokkuvõte	5
Konfliktset ja konsensuslikud teemad.....	8
Teemade omavaheline seostumine	9
Kodakondsuspoliitika	11
Identiteediküsimused	14
Mitte-eestlaste haridus ja koolireform	17
Konfliktsuseilmingutest integratsioonidiskursuses.....	24
Kokkuvõtte.....	31
LISAD: integratsiooni kohta esitatud väidete jagunemine	34

Sissejuhatus

Integratsiooni meediamonitooringute analüüse on Integratsiooni Sihtasutuse tellimisel teostatud alates 1999. aastast. Ka käesolev ülevaade perioodist 1. mai 2004 – 20. november 2005 kuulub sellesse seeriasse. Erinevalt varasematest analüüsides on fookus mõnevõrra kitsam, keskendudes peaaesjalikult kolmele küsimusele:

- a) kodakondsuspoliitika ja identiteediküsimused;
- b) mitte-eestlaste haridus ja koolireform ning
- c) konfliktuseilmingud integratsioonidiskursuses.

Teemavalik tuleneb asjaolust, et just kodakondsuspoliitika ja koolireformi küsimused on viimase kahe aasta jooksul olnud avalikkuses toimunud debati keskmes ja sellisena ka integratsiooni kui protsessi tähenduse seisukohalt määravateks. Uuringu kolmas prioriteet – analüüsida konfliktuseilminguid integratsioonidiskursuses - lähtub vajadusest näidata kuidas eelnevalt nimetatud kaks valdkonda suhestusid kõikide teiste käsitletud teemadega.

Rääkides diskursusest peavad peavad uuringu autorid silmas avalikus diskussioonis väljakujunenud arusaamisi millest lähtudes on mingit probleemi käsitletud. Uuring tervikuna kujutab endast üldistust integratsioonidiskursuse kohta, ehk siis nende eelduste ja arusaamade kohta, millistest lähtudes integratsioonist räägiti.

Analüüsi teostasid Andres Kõnno (ETA Monitooring) ning Tarmo Seliste (Hill & Knowlton Eesti). Valimi moodustamisel oli aluseks monitooringufirma IMF Baltic poolt koostatud andmebaas.

Eesmärgiga jätkata järjepidevust lähtuti andmebaasi kodeerimisel aastatel 1999-2003 teostatud kontentanalüüsi juhendist. Tulenevalt eelpool mainitud kolmest analüüsiküsimusest ei olnud vaatluse all mitte kogu ilmunud materjal, vaid uurijad lähtusid eeldusest, et olulised lood on võimalik välja selekteerida märksõnapäringutega. Kuivõrd uurimise all oli ennekõike nn arvamussfäär, teostati päringud lugude seast mille žanriks oli märgitud “juhtkiri”, “kommentaar” või “laiendatud uudis”. Päringusõnu oli kokku 13 ja need olid valitud selliselt, et kaotsi ei läheks ka võimalikud

liitsõnades esinevad kombinatsioonid: “venek”, “venela”, “venemaa”, “valitsus”, “poliitika”, “integratsioon”, “multikultuur”, “mitmekultuur”, “emakeel”, “koolireform”, “kakskeel”, “üleminek” ja “eestikeel”. Nendele kriteeriumitele vastas kokku 860 lugu.

Töö keskendub integratsiooniteemalistes artiklites esinenud väidete uurimisele, mis jagunevad kümneks nn väidetebloki:

1. kultuuri- ja inforuum;
2. sotsiaalsfäär ja majandus;
3. rahvussuhted;
4. integratsioonipoliitika;
5. kodakondsuspoliitika ja õigus;
6. koolireform ja hariduspoliitika;
7. muulaste poliitiline tegevus;
8. rahvusvahelised organisatsioonid;
9. Venemaa roll ning
10. keele õpetamine ja õppimine.

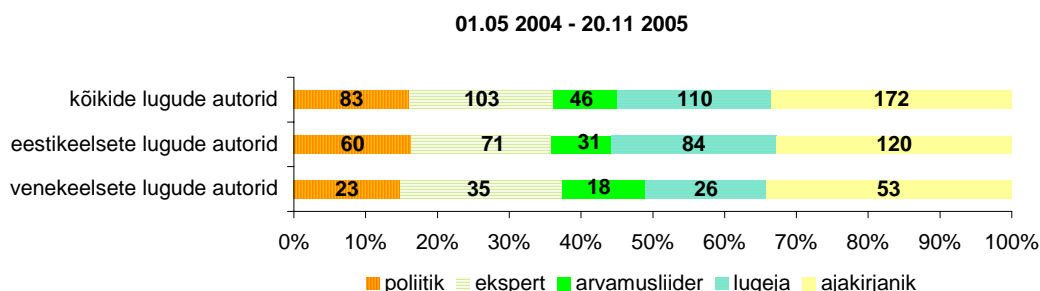
Lisaks väideteblokkide eraldi analüüsile ja konfliktsete väidete esisteerimist nende sees uuriti ka nende teemade omavahelist seost ning vastastikust mõju.

Tulemuste lühikokkuvõte

Kirjeldades seda kuidas integratsioonist räägitakse, on üheks oluliseks kriteeriumiks ilmunud lugude jagunemine eesti- ja venekeelse meedia vahel. Analüüsiks välja valitud 860-st loost 330 pärinevad vene- ja 530 eestikeelsest meediast. Asjaolu, et integratsiooni teema puhul olid peaaegu 40% fikseeritud lugudest venekeelsed on iseenesest kõnekas - ühiskondlike teemade puhul on venekeelsete lugude hulk reeglina ligikaudu vaid 10% kõikidest lugudest. Lisaks, arvestades et reeglina moodustavad kommentaarid ja arvamused teemavaldkonna kajastuste kogumahust suhestatuna uudistega väiksema osa, võib eeldada, et koos uudistega kajastati integratsioonidiskursust nimetatud märksõnade lõikes vähemalt poole suuremas mahus.

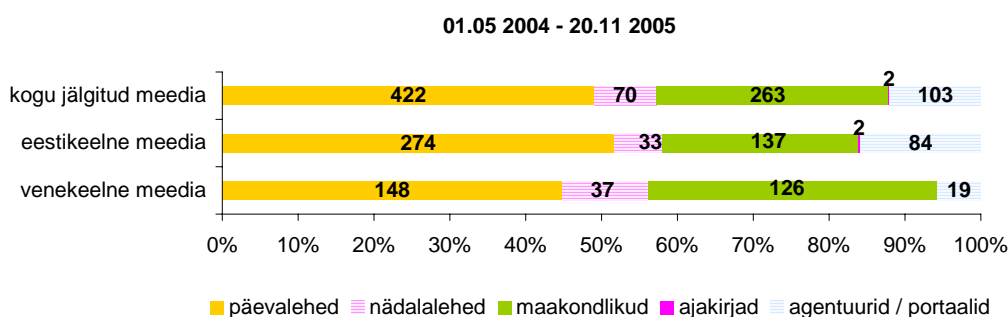
Eesti ajakirjanduses on tavapäraseks praktikaks kujunenud lugude refereerimine, st. ühe autori arvamusalaldus või terve tekst leiab hiljem äratoomist teiste kanalite poolt. Kuna uurimise all oli arvamussfäär, eristasime erinevalt varasemate aastate uuringutest kvalitatiivse tunnuseks ka ühe originaaloo leviku teistesse kanalitesse. Originaaltekstide hulk lugude koguvalimist (860) moodustab 521 (61%), millest 366 ilmus eesti ja 155 vene keeles. Seejuures tuleb nentida, et arvamuste liikumine toimus ennekõike eestikeelsest meediast venekeelsesse, mitte vastupidi. Ehkki selle protsessi täpsem kirjeldamine jääb käesoleva uuringu fookusest välja, võib üldistades väita et integratsiooni kohta esitatud vastandlike väidete piir ei jookse mitte eesti- ja venekeelse meedia vahel, vaid nende sees. Teisisõnu, vastandlikud väited ilmnevad juba eestikeelses meedias, mida siis sagedasti võetakse üle venekeelse meedia poolt. Reeglina eesti lugejale venekeelses meedias kirjutavate autorite seisukohti ei refereerita.

Eraldi väljavõtte tegime lugude autorite kohta märgitud sotsiaalse staatuse kohta (st autor oli kas poliitik, ekspert, arvamusiider, lugeja või ajakirjanik). Vaadates graafikut 1 võib tõdeda, et proportsionaalselt jagunesid autorid selle tunnuse põhjal nii eesti- kui venekeelses meedias enam vähem sarnaselt.

Graafik 1: Integratsiooniteemalisi lugusid avaldanud autorite staatus

Asjaolu, et kokkuvõttes ilmus eestikeelses meedias lugusid rohkem, ei ütle meile midagi selle foorumi kohta kus toimus põhiosa debatist. Graafik 14 (lisas) toob välja 10 ja enam lugu avaldanud kanalite pingerea. Selle eesotsas on *Eesti Päevaleht* 119 ja *Postimees* 97 looga. Venekeelsest meediast olid aktiivseimad *Molodjož Estonii* ja *Vesti Dnja/Vesti Nedeli* (vastavalt 70 ja 56 lugu). Rohkem kui 10 lugu avaldanud 21-st kanalist on 12 venekeelsed.

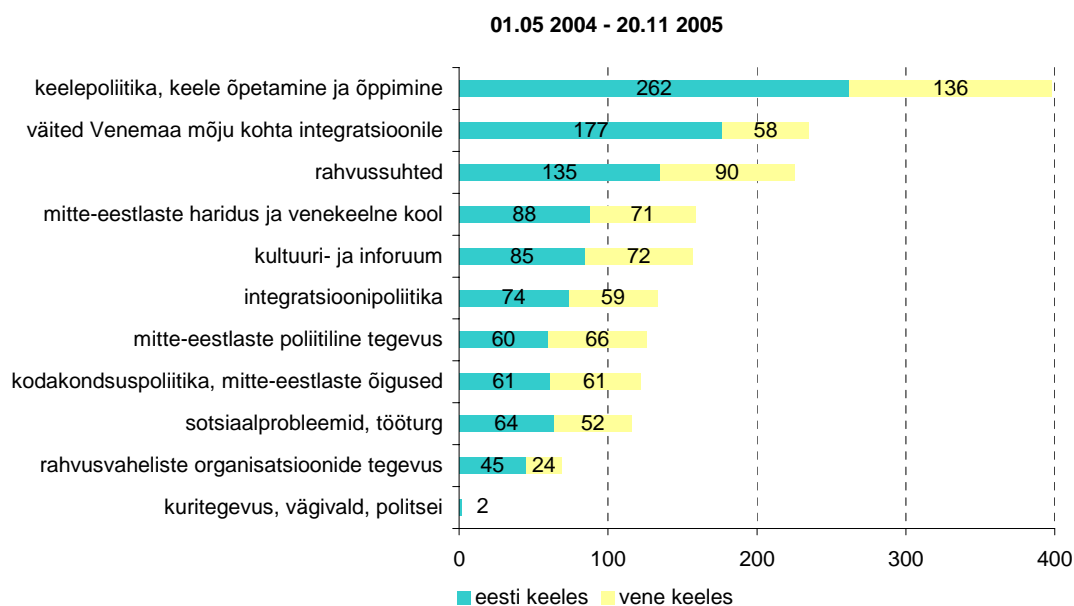
Kuna venekeelseid kanaleid on eestikeelsetest oluliselt vähem, viitab see fakt asjaolule, et tõenäosus kohata integratsiooniteemalist artiklit on venekeelset meediat tarbides suurem kui see on eestikeelse meedia puhul.

Graafik 2: Integratsiooniteemaliste artiklite osakaal kanalite tüüpides

Ehkki uuringu põhifookus lasub kolmel eelnevalt nimetatud aspektil (kodakondsus, koolireform ja konfliktsus integratsioonidiskursuses), on nende tähenduse mõistmiseks vajalik vaadelda ka uurimistulemusi tervikuna. Käesolevas uuringus vaadeldi

integratsioonidiskursuses sisalduvaid väiteid kokku 10 teema lõikes. Kokku fikseerisime 1742 väidet. Kõige rohkem esitati väiteid keelepoliitikat puudutavates valdkondades, peamiselt eesti keele õpetamise ja õppimisega seotud aspektides (398). Sellele järgnesid väited, mis keskendusid Venemaa rollile Eesti integratsiooniprotsessi mõjutajana (235). Kolmanda suure bloki moodustavad rahvussuhete kohta üldiselt esitatud väited (225). Vähem kui 100 väidet esitati rahvusvaheliste organisatsioonide tegevuse kohta integratsiooniprotsessis (69) ning üllatavalt vähe kajastusid integratsiooniga seotud aruteludes kuritegevuse ja vägivallega seotud teemad (2). Ülejäänud kuue teema lõikes esinenud väited (kultuuri- ja inforuum; sotsiaalsfäär ja majandus; integratsioonipoliitika; kodakondsuspoliitika ja õigus; koolireform ja hariduspoliitika; muulaste poliitiline tegevus) jäävad esinemissageduselt vahemikku 116-159.

Graafik 3: Integratsiooniväidete esinemine teemade lõikes

Konfliktsete ja konsensuslike teemad

Rääkides väidete sisulisest struktuurist, saab eristada teemasid milles enimvõimendatud väited vastanduvad ja teemasid, milles enimvõimendatud väited haakuvad teineteisega. Esimeste tähendus on ühiskonna jaoks *konfliktne*, teisel juhul võib rääkida *konsensusest* vaadeldud teema tähenduse suhtes.

Kõige konfliktsetemana esinesid väited mis käsitlesid mitte-eestlaste haridust ja koolireformi ning integratsioonipoliitikat. Konfliktsetemana tuleks välja tuua ka väited mis suhestusid mitte-eestlaste kultuuri- ja inforuumi ning ravussuhete küsimustega. Kultuuri- ja inforuum on siin üldistused mida iseloomustavad väited eestlaste ja mitte-eestlaste kogukondade omavahelise suhestumise ja mitteduhtumise, “kahe Eesti” olemasolu, ajaloojärandi ja meediatarbimise kohta. Ennekoike iseloomustavad need väited seda, kuidas eestlaste ja mitte-eestlaste kogukonnad on teineteise suhtes mõistmist/mittemõistmist ilmutanud. Kultuuriruumi ja eri maailmade mõisteid on siin kasutatud sünonüümsetena.

Konsensusse puudumist eelpool nimetatud küsimustes väljendab üksteist välistavate väidete suur hulk (vt ka uuringu lisas esitatud graafikuid 8 ja 10). Näiteks:

- ⇒ Väide selle kohta, et üleminek eestikeelsele õppekavale läheb sujuvalt esines 59 korda, väide et üleminek tekitab pingeid aga 51 korda.
- ⇒ Väide, et eestlased ja mitte-eestlased elavad eri “maailmades” esines 48 korda, väide et eestlased ja mitte-eestlased elavad ühtses kultuuriruumis esines 19 korda. Siia lisanduvad veel teised avatust/suletust kirjeldavad väited: ksenofoobia olemasolu eestlastel väideti 42 korda, selle puudumist 10 korda; et mitte-eestlaste seas esineb ksenofoobiat väideti 9 korda, et seda ei esine väideti 4 korda.
- ⇒ Väide integratsioonipoliitika ebaefektiivsusest esines kokku 70 korda, samas esitati väiteid integratsioonipoliitika efektiivsuse kohta tervelt 83 korda.

Ülejäänud teemade puhul võib rääkida teatavast konsensussest argumentide üldise sisu suhtes. Nii näiteks esindab keelepoliitikat käsitletud diskursus suhteliselt üheselt seisukohta, et mitte-eestlased ei oska piisavalt eesti keelt ja riik ei ole neile selle

omandamisel küllaldaselt abiks olnud. Ühtse diskursuse olemasolu võib tunnetada ka kodakondsuspoliitikat, rahvusvahelisi organisatsioone, Venemaa rolli ning tööjõuturu arenguid kajastanud väidetablokkide osas. Vastavad põhiväited kõlavad järgmiselt:

- ⇒ kodakondsuspoliitika on liiga karm, samas on Eesti huvides kodanike arvu suurenemine;
- ⇒ kaitsmaks kohalike venelaste huve sekkub Venemaa aktiivselt Eesti ja Euroopa Liidu siseasjadesse;
- ⇒ mitte-eestlaste sotsiaalprobleemid on eestlaste omast erinevad, neid ohustab tööpuudus rohkem kui eestlasi, samas on nad inimkapitalina Eestile vajalikud.

Diskursust mis kirjeldab mitte-eestlastest poliitikute tegevust võiks aga nimetada küüniliseks. Siin domineerivad väited, mis tõdevad, et nii eesti- kui vene poliitikud on huvitatud mitte-eestlaste häältest, samas on tagasihoidlikumalt esindatud need väited, mis kajastavad sisulisi poliitilisi küsimusi (erimeelsused ametliku poliitika suhtes, kogukonna huvide defineerimine, vähemuste huvide parem kaitse jne).

Teemade omavaheline seostumine

Kogutud andmestikku klasteranalüüsi meetodi abiga uurides selgus, et meedias esinenud väiteid on võimalik nende koosinemisest lähtudes jagada viide peamise gruppi. Riiklik integratsiooniprogramm aastateks 2000-2007 näeb kolme arendatava valdkonnana ette a) keelelis-kommunikatiivse integratsiooni b) õiguslik-poliitilise integratsiooni ja c) sotsiaal-majandusliku integratsiooni. Prioriteedina on seejuures määratletud keelelis-kommunikatiifne sfäär ja käesolevast kokkuvõttest tuleb see ka selgelt välja. Seda valdkonda esindaval viiel teemal (keelepoliitika, mitte-eestlaste haridus, rahvussuhted, integratsioonipoliitika, kultuuri- ja inforuum) fikseerisime kokku 1072 väidet. Õiguslik-poliitilist valdkonda esindavaks liigitasime neli teemat (mitte-eestlaste poliitiline tegevus, kodakondsuspoliitika, väited Venemaa mõju kohta integratsioonile ja rahvusvaheliste organisatsioonide tegevus), mida esindasid 552

väidet. Sotsiaalprobleeme ja tööturu arenguid seostasid integratsiooniga vaid 118 väidet.

Teemade lõikes esinesid väited koos järgnevalt (vt ka graafikut 6 lisas):

1. Väited mis käsitlesid keelepoliitikat, keele õppimist ja õpetamist esinesid eraldiseisvatena, st. väiteid eesti keele õppimise või õpetamise kohta ei seostatud integratsiooni teiste valdkondadega.
2. Sagedasti esines koos väitega Venemaa mõjust Eesti integratsiooniprotsessile ka väide rahvusvaheliste organisatsioonide tegevuse kohta (põhiliselt oli kõne all Venemaa huvi sekkuda Euroopa Liidu siseasjadesse, kuid palju räägiti ka OSCE tegevusest).
3. Koos esinesid väited mitte-eestlaste poliitilise aktiivsuse, mitte-eestlaste hariduse ja koolireformi ning mitte-eestlaste õiguste ja kodakondsuspoliitika kohta. Mitte-eestlaste poliitiline aktiivsus väljendus integratsioonikontekstis huvina kaitsta venekeelset keskharidust ja leevendada kodakondsusenõudeid.
4. Omavahel seostuva teemadebloki moodustasid väited, mis esindavad lugusid kultuuriruumi, sotsiaalprobleemide ja tööturu ning rahvussuhete kohta.
5. Suhteliselt autonoomse grupi moodustavad väited, mis esitati integratsioonipoliitika kohta üldiselt. Ehkki mitte nii sõltumatud kui keelepoliitika ja Venemaa rolli kohta esitatud väited, esinesid need teistest pigem eraldiseisvatena.

Käesoleva analüüsi kaks keskset teemat - kodakondsuspoliitika ja identiteediküsimused ning mitte-eestlaste hariduse küsimused - liigituvad ülalpool esitatud loetelu kolmandasse väidetegruppi. Järgnevalt analüüsime kuidas suhestuvad hariduspoliitika, mitte-eestlaste üldine poliitiline aktiivsus ja kodakondsuse ja identiteediküsimused integratsioonidiskursuse kui tervikuga. Lisaks analüüsime integratsioonidiskursuses sisalduvaid konfliktseid väiteid ning esitame omapoolsed järeldused integratsioonidiskursuse kui terviku kohta.

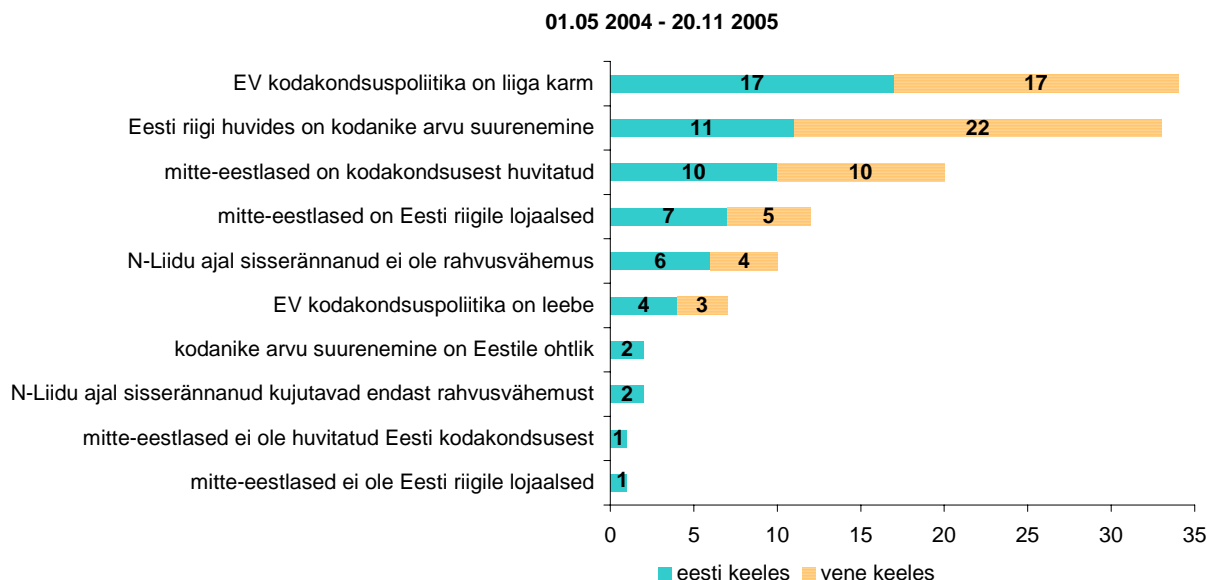
Kodakondsuspoliitika

Kodakondsuse ja vähemusrahvuste õiguste küsimused on aastateks 2000-2007 kehtestatud integratsiooniprogrammis tähtsusetl teisel kohal, keelelis-kommunikatiivse valdkonna järel. Vaatlusalusel perioodil identifitseerisime seoses kodakondsuspoliitika ning identiteediküsimustega 88 väidet eesti- ja 71 väidet venekeelses meedias. Kõige suuremat huvi pälvisid väited, et EV kodakondsuspoliitika on liiga karm (mainiti 34 korda) ning et Eesti riigi huvides on kodanike arvu suurenemine (mainiti 33 korda). Teisi selle blokiga seotud väiteid esitati tunduvalt vähem.

Kodakondsuspoliitika on ka üks nendest teemadest, mis esineb avalikus diskussioonis seotuna rahvusvahelise dimensiooniga. Teisisõnu peetakse kodakondsuspoliitika üle diskussioone nii sise poliitilises kui ka välis poliitilises vallas. Viimase puhul on diskussiooni keskmes Venemaa poolt esitatud seisukohad ja tegevused.

Võrreldes praeguse monitooringu tulemusi varasemate uuringutega on kodakondsuse väidete osas märgatavad selged trendid. Kõige olulisemaks võib pidada mitte-eestlaste lojaalsuse teema kadumist meedia huviorbiidist. Kui 1999. aastal oli see teema avaliku debati keskmeks, siis vaatlusalusel perioodil fikseerisime selles kategoorias ainult 1 väite.

Sarnaselt 1999-2003 aasta meediamonitooringule domineeris ka vaatlusalusel perioodil meedias arvamus, et Eesti riigi huviks on kodanikkonna laienemine. Kokku esitati seda väidet 33 korral (vt. graafik 4). Monitooringu andmed näitavad, et avalikus diskussioonis domineerivad need väited, mis näevad mitte-eestlasi osana Eestist (väited, et “mitte-eestlased on kodakondsusest huvitatud” ning “mitte-eestlased on Eesti riigile lojaalsed”).

Graafik 4: Kodakondsuspoliitikat ja rahvusvähemuste õigusi puudutavad väited

Kodakondsuspoliitikaga seotud tähtsamaks teemaks meedias on arutelu kodakondsuspoliitika tingimuste üle. 34 korral leiti, et kodakondsuspoliitika on liiga karm, vastupidist tõdeti kokku 7 korral. Kodakondsuse tingimuste osas on esinduslik Mihhail Stalnuhhini arvamus, kes leiab *Põhjarannikus* ilmunud loos, et venekeelsele vähemusele esitatavad nõudmised võiksid olla leebemad. Stalnuhhin esindab oma artiklis seisukohta, et vanematele inimestele võiksid kodakondsuse nõuded olla lihtsamad. Keele õpetamise potentsiaal tuleks suunata aga noortele ning vähendada seega eakatele esitatavaid nõudmisi:

[...] Samas on mul suuri etteheiteid ennekõike kodakondsuseadusele. Ma ei arva, et just 73aastane inimene on see, kellele peaks lihtsustatud keeleeksami kord olema laiendatud – see vanusepiir võiks olla tunduvalt allpool. Kogu meie potentsiaal keele õpetamisel on vaja paigutada eelkõige lastesse ning püüda minimaalselt midagi nõuda eakamatelt inimestelt, eriti neilt, kes on üle 60 aasta vanad, nagu on Mihhailšeno. See puudutab eelkõige kodakondsust. Hallide passide küsimus on muidugi meie siseprobleem, aga see on siinsete vähemusrahvuste jaoks üks suuremaid.

(Mihhail Stalnuhhin: “Venemaal oodati Mihhailšenko juhtumit”, *Põhjarannik* 07.07.2004)

Kodakondsuspoliitika tingimuste muutmise osas on marginaalsed need arvamused, mis nõuavad vene keele õiguste suurendamist. Heaks näiteks on siin Dmitri Klenski poolt *SL Õhtulehes* avaldatud artikkel, milles ta leiab, et senisest rohkem tuleks laiendada vene keele kasutamist.¹ Siiski jääb vene keele õiguste suurendamise nõue kodakondsuse teemalistes diskussioonides marginaalseks ning esindab selgelt üksikute isikute, mitte suuremate gruppide arvamust.

Kodakondsuspoliitika teema on otseselt seotud rahvusvahelise dimensiooniga. Mitmeid kordi ründasid Venemaa esindajad meedias Eestit kodakondsuspoliitika tingimuste pärast. Venemaa Riigiduumaa väliskomisjoni esimees leidis, et venelased on suletud Eesti ja Läti piiresse ning neil puuduvad poliitilised õigused:

[...] Kossatšov lisas, et EL ei tunnista halli passi ja seega on nad suletud Eesti ja Läti piiresse. Ta kinnitas ka tõsiasja vastu eksides, et mittekodanikud ei saa osaleda kohalikel valimistel. "Nad maksavad kohalikke makse, kuid ei hääleta," ütles ta. Riigiduumaa väliskomisjoni esimees ütles, et olukorra eest vastutavad nii Läti ja Eesti kui ka EL. "Ja me ootame seda EL-ilt," lisas ta.

(“Riigiduumaa väliskomisjoni juht ründas taas Eestit”, BNS 03.06.2004)

Määratlemata kodakondsusega isikute suurt arvu Eestis ja Lätis seostab otseselt Venemaa asevälisminister Juri Fedotov mitte-kodanike diskrimineerimisega.

[...] “Lätis puudub kodakondsus 460 000 ja Eestis 150 000 venekeelsel elanikul, seda võib nimetada mittekodanike diskrimineerimiseks.”

(Interfax: “Eesti venelased kodakondsuseta”, EPL 26.05.2005)

Eelnevalt toodud näited ilmestavad olukorda, kus kodakondsuspoliitika on tihedalt seotud välispoliitiliste küsimustega. Mõlema näite puhul on mittekodanike kasutatud argumendina Eesti süüdistamisel inimõiguste rikkumises rahvusvahelisel areenil.

Kokkuvõtteks, võrreldes eelmiste monitooringutega on oluline välja tuua, et aja jooksul on vähenenud väidete arv, mis kahtlevad mitte eestlaste lojaalsuses. Väide, et Eesti riigi huvides on kodanike arvu suurenemine omab see-eest aga laialdast kandepinda. Kodakondsuse ja vähemuste õiguste küsimused leiavad samas kasutamist ka Venemaa

¹ SLÕhtuleht 04.08.2005

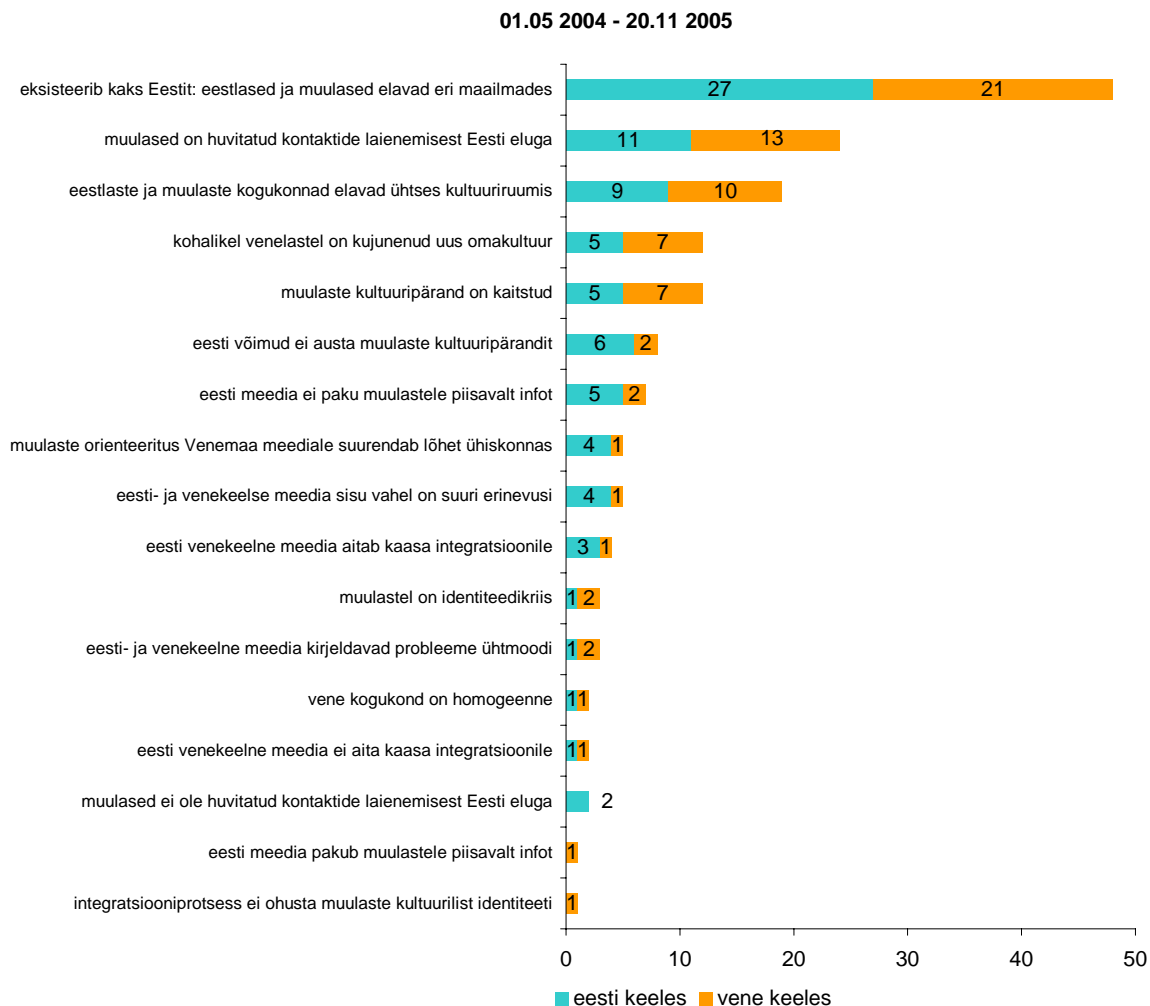
välispoliitilises retoorikas, mis näitab antud küsimuste jätkuvat olulisust Eesti sise- ja välispoliitika jaoks.

Identiteediküsimused

Venekeelse vähemusega seotud identiteedialaseid küsimusi vaadeldi käesolevas monitooringus kultuuri ja inforuumi puudutavate väidete all. Allpool toodud graafikust on näha, et kõige rohkem mainiti analüüsitud artiklites eestlaste ja muulaste elamist eri maailmades (48 juhul). Siin all peeti silmas nii keelelisi erinevusi kui ka vastastikuse sallivuse ja mittedallivusega (ka aktsepteerimise ja mitteaktsepteerimisega) seotud aspekte. Vaatamata sellele, et meedias domineeris arvamus, et eestlased ja muulased elavad erinevates maailmades ei väljendu see venelaste väheses huvis Eesti elu vastu. Nii mainiti monitooringus 24 juhul, et venelased on huvitatud kontaktide suurendamisest Eesti eluga.

Vähe esines meedias diskussiooni otseselt venekeelse elanikkonna indentiteeti puudutavatel teemadel. Nii näiteks leiti ainult kolmel juhul, et muulastel on identiteedikriis ning kahel juhul seda, et muulased ei ole huvitatud kontaktide suurendamisest Eesti kogukonnaga. Kahe kogukonna eksisteerimist ei nähta meedias potentsiaalse ohuna Eesti riigile. Samasugust tendentsi näitas ka eelnev kodakondsuse bloki analüüs, kus tuli välja fakt, et meedias kaheldakse vähe mitte-eestlaste lojaalsuses.

Graafik 5: Kultuuri ja inforuumi puudutavad väited

Eesti ja vene kogukonna eraldatuse põhjusena nähakse keelelisi erinevusi. Seda arvamust väljendab Urmas Sutrop oma *Eesti Päevalehes* ilmunud aramusartiklis “Venelastega ühel planeedil”, mida tsiteeriti kokku kaheksas eri väljaandes.

[...] Kui me lülitame end välja teiste keelt nähes või kuuldes, siis lülitame end välja ka teist inimest nähes või kuuldes. Me oleme hoolega õppinud tänaval mitte kontakteeruma teist keelt kõneleva inimesega. Sellise keelelise vältimise tagajärjeks ongi see, et me ei suhtle omavahel mitte kusagil ega kunagi. Ei teki ühtset eesti rahvast ega kultuuriruumi. Kui me vaatame erinevaid teleprogramme, kuulame erinevaid raadiojaamu, loeme erineva sisuga ajalehti, vaatame erinevaid teatrietendusi, siis pole meil ka omavahel millestki rääkida.

(Urmas Sutrop: “Venelastega ühel planeedil”, EPL 09.06.2004)

Ühe kogukondi eraldava tegurina nähakse ka eestlaste vähest sallivust venelaste suhtes. Kaur Kender seostab oma *Postimehes* ilmunud artiklis eestlaste vähest sallivust venelaste suhtes viimastele esitatavate kodakondsusnõuetega (eesti keele oskuse nõudmine). Kenderi arvates on eestlased ülekohtused venelaste suhtes just seepärast, et meie endi suhtes on tehtud ülekohtu:

[...] “Eestlased on ülekohtu suhtes väga tundlik rahvas. Ükskõik mida ka meie tuimuse kohta räägitakse. Me tuleme totalitaarsest riigist, kus meilt taheti võtta meie emakeel. Meilt taheti võtta ajalugu. Küüditamisega võeti paljudelt kodu, isamaa. See kõik oli ääretult ebaõiglane. Ja see on meil meeles.

Aga sadadele tuhandetele eestlastele on see võimalus seoses kodakondsuse puudumisega keelatud. Mis neil viga, õppigu eesti keel ära, saagu kodanikeks ja sõitku kuhu tahavad, on mulle eravestlustes kobisenud mitu rahvuslast.

Kallid sõbrad: nõuda, et inimene saaks Euroopa Liidu kodanikuks läbi eesti keele on sama vägivaldne kui nõuda, et iga autojuht peaks lubade saamiseks suutma autosse siseneda läbi pisikese kolmnurkse tuuleklaasi.”

(Kaur Kender: “Meie eestlased”, Postimees 04.05.2004)

Samuti rõhutatakse meedias seda, et integratsioon on kahesuunaline protsess, mis eeldab ka eestlaste poolset integreerumissoovi:

[...] Integratsioon on teadupärast kahesuunaline protsess, kuid kui eestivenelastele on suunatud mitmeid integratsioonitegevusi, siis enamusrahvus, ehk eestlased ise, on jäetud tähelepanuta. Senisest enam on vaja integratsioonipoliitikas tegeleda eestlastega, eelkõige noortega, et välja selgitada suletust ja ebatolerantsust taastootvad mehhanismid.

(Raivo Vetik: “Uuring: eestlaste suletus pidurdab integratsiooni”, Delfi 06.06.2005)

Lisaks keelele ja sallivuse teemale peegeldavad kahe erineva kogukonna olemasolu ka meedias kajastamist leidnud arvamusuuringute tulemused. Suur osa neist arvamusuuringutest näitavad eestlaste ja mitte-eestlaste suhtumise lahknevust erinevates küsimustes. Nii näiteks viidatakse erinevale suhtumisele nii seksuaalsuhetesse kui ka välispoliitilistesse küsimustesse:

[...] Mitmed sotsioloogilised uuringud näitavad, et eestlased ja mitte-eestlased on väga erisugustel seisukohtadel ka kõige apoliitilisemates küsimustes. Nii näiteks suhtub 70 protsenti

vene keelt kõnelevatest inimestest abieluvälistesse seksuaalsuhetesse sallivalt, eestlaste seas aga on see protsent 41. Samas suhtuvad venelased abortidesse sallimatult kui eestlased.

(“MIKS on eestlaste ja mitte-eestlaste arvamus sageli lahknev?”, Severnoe Poberzje 17.08.2005)

[...] Eesti elanikkond on esmakordselt pärast USA vägede otsust pommitada Kosovot rahvuseti kardinaalselt erineval arvamusel. Kui 91 protsenti mitte-eestlastest, kellest enamuse moodustavad venelased, arvavad, et Rüütli otsus oli vale, ning 61 protsenti eestlastest kiidab selle heaks, on selge, et selles küsimuses läheb arvamuste eraldusjoon rahvuspiiri pidi.

(“Kahe rahva Eesti”, Postimees 09.03.2005)

Kogukondi ühendava tegurina nähakse eestlaste ja muulaste vahelise suhtluse suurenemist. Kokkupuuted teise kultuuri esindajatega suurendaksid tolerantsust ning üksteise mõistmist. Seda arvamust peegeldavad ka monitooringus esinenud väited, mis näitavad, et venelased on huvitatud kontaktide suurendamisest eesti kogukonnaga.

[...] Olen kindel, et kui me hakkame rohkem teadma eestlastest ning nemad meist, aitab see kaasa kultuuridevahelisele dialoogile.

(Vladislav Pälling, “Aitab vaid dialoog”, Postimees 20.07.2004)

Kokkuvõtteks, mitte-eestlaste identiteediküsimuste käsitlemine pälvib meedias suurt tähelepanu ning vastukaja. Nii eesti kui ka venekeelne meedia leiab valdavalt, et eestlased ning venelased elavad erinevates kogukondades. Samas näitab nii kodakondsuse kui ka identiteediküsimuste analüüs, et meedias nähakse mitte-eestlasi lojaalsena Eesti Vabariigile. Seda näitab ka käesoleva monitooringu võrdlus eelnevalt läbiviidud monitooringutega millest on näha, et identiteediküsimuste käsitlemisel rõhutatakse meedias üha rohkem kuuluvust ning ühisust kinnitavaid seisukohti.

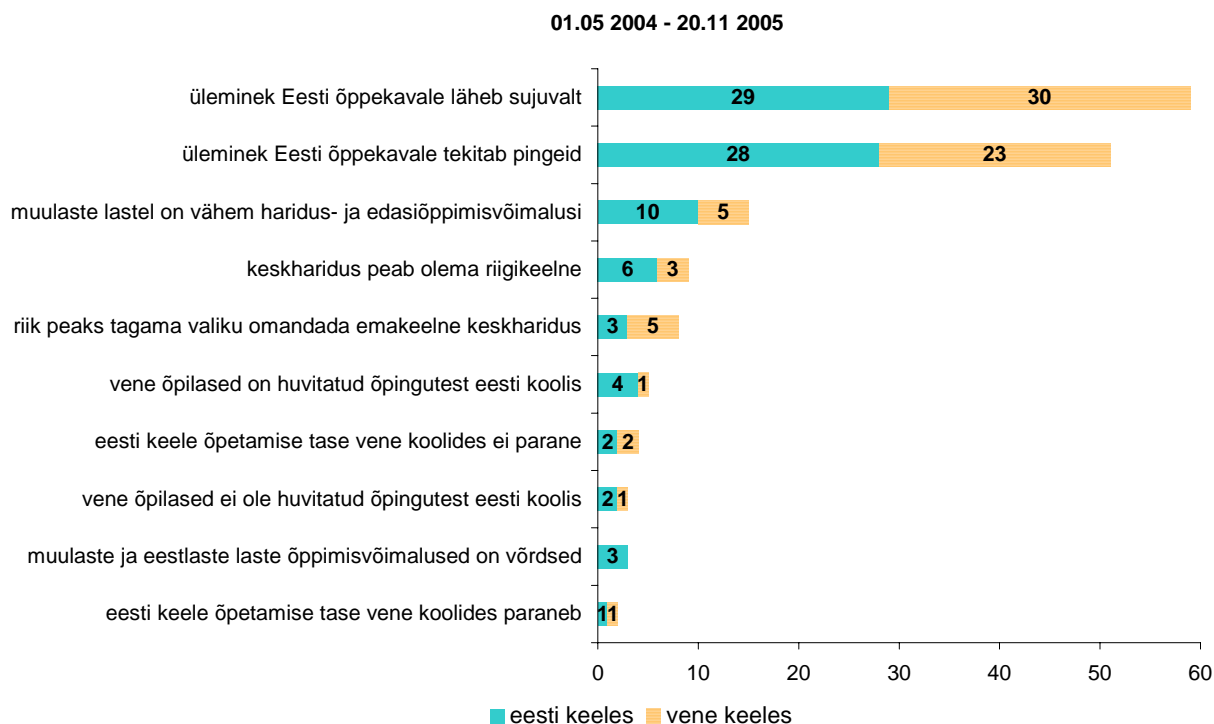
Mitte-eestlaste haridus ja koolireform

Mitte-eestlaste hariduse ja koolireformiga seonduvad küsimused ei ole varasemates uuringutes meediaanalüüsi objektiks olnud. Kuigi koolireform on aastateks 2000-2007 ette nähtud riikliku integratsiooniprogrammi osa, on see teema teravalt päevakorda tõusnud alles viimastel aastatel seoses osalisele eestikeelse õppele ülemineku tähtja lähenemisega. Vaatlusalusel perioodil fikseerisime seoses venekeelse hariduse

küsimustega 88 väidet eesti- ja 71 väidet venekeelses meedias. Kajastamist leidnud integratsiooniga seotud väidete pingereas on koolireformiga seotud väited neljandal positsioonil (vt graafik nr 3).

Eelnevalt sedastasime, et mitte-eestlaste haridust ja koolireformi puudutavad väited on kogu valimist ühed konfliktseimad. Sisuliselt väljendub see kahe vastandliku väite domineerimises kõikide teiste väidete seas ja seda nii eesti- kui venekeelses meedias enam-vähem võrdselt. Väidet, et üleminek eestikeelsele õppekavale läheb sujuvalt esitati kokku 59 korda, vastupidist tõdeti kokku 51 korral. Teised haridusega seonduvad väited jäävad vahemikku 2-15 esitamiskorda, st vaid umbes kolmandik koolireformi kohta esitatud väidetest ei käinud osalisele eestikeelsele õppele ülemineku probleemide kohta.

Graafik 6: Mitte-eestlaste haridust ja venekeelset kooli käsitletud väited

Koolireformi teema konfliktsus ei ole üllatav – pole ju selleteemaline arutelu eriti kauaaegne ja konsensuse leidmine põhimõttelistes küsimustes on ikkagi pikaajaline

protsess. Vaadates koolireformiga seotud arvamuste ilmnemist ajaskaalal, on näha et suurem osa esitatud väidetest pärinevad aastast 2005. 2004. aastal avaldati vaid 15 arvamustlugu 159-st, millest omakorda 9 kujutasid endast teiste lugude refereeringuid.

2004. aastal toimunud arutelu iseloomustavad kolm kõige suuremat võimendust leidnud seisukohavõttu. 2004. septembris esines Res Publica esimees Juhan Parts erakonnakaaslastele saadetud läkituses seisukohaga venekeelse gümnaasiumihariduse kohta. Meedia kajastas teadet ühemõtteliselt:

[...] Venekeelne gümnaasiumiharidus peab Eestis alles jääma ka pärast 2007. aastat, kirjutab peaminister Juhan Parts vene keelt kõnelevatele erakonnakaaslastele saadetud läkituses. Eesti Päevalehe hinnangul on Partsi avaldus piisavalt kaval, et venekeelsetele parteikaaslastele meeldida. Samas ei võta peaminister ühtki konkreetset kohustust. Seadus näeb ette, et 2007. aastal peavad venekeelsed gümnaasiumid alustama üleminekut eestikeelsele õppekeelele, kuid seadus ei ütle, millal üleminekuperiood lõpeb. Res Publica esimehe läkituses pole küll otsust lubadust, et pärast 2007. aastat jätkub venekeelne gümnaasiumiõpe praeguses mahus, ent annab erakonnakaaslastele mõista, et otsuse venekeelse hariduse tuleviku osas teevad erakonnaliikmed.

(Vikerraadio 16.09.2004)

Ehkki Partsi sõnavõtt ei sisalda lubadust jääda täielikult venekeelse keskhariduse säilitamise juurde, tõlgendas suurem osa meediast lubadust just selliselt. Partsi seisukohavõttule reageeris Keskerakond. 17.09.2004 edastas BNS Kadri Musta poolt vahendatud intervjuu Keskerakonna esimehe Edgar Savisaarega, mida refereerisid neli erinevat kanalit (venekeelsest meediast *Narvskaja Gazeta*). Savisaar kommenteeris toonase peaministri Juhan Partsi seisukohavõttu seoses üleminekuga venekeelsele haridusele:

[...] "Lugesin tähelepanelikult Juhan Partsi läkitust 1100-le venelasest parteikaaslasel. Mõned seisukohad tundusid kui Keskerakonna programmist mahakirjutatuna. Eriti see, mis puudutab venekeelse koolihariduse jätkamist Eestis ka pärast 2007. aastat. See on väga selge lähenemine Keskerakonna ja Res Publica poliitikas. Tunnustan Juhan Partsi, et ta nii iseenda kui ka oma partei jaoks keerulises sisepoliitilises olukorras, julgeb võtta nii julgeid, selgeid ja üheseltmõistetavaid seisukohti. See näitab tärkavat riigimeheliikkust." Savisaar soostus, et mõnes mõttes läks Parts võib-olla isegi liiale. Seda eriti Pervõi Baltiiski telekanalile antud intervjuus, kus ta nimetas Eestit "paljurahvuseliseks riigiks" ja kutsus kaotama erinevusi eesti ja vene kogukondade staatuses.

(BNS, 17.09.2004)

Juhan Partsi seisukohavõtt levis uudisena venekeelses meedias tervelt neljal korral, eestikeelsest meediast refereeris Partsi seisukohavõttu vaid *Põhjarannik*. Hoolimata sellest, et Juhan Partsi venekeelse gümnaasiumihariduse jätkamist pooldavat seisukohavõttu tõlgendati senise poliitika seisukohast lähtudes murrangulisena, ei leidnud see kommentaatoritelt erilist tagasisidet. Ilmselt oli siin oma roll ka asjaolul, et reaalselt oli tegemist Res Publica poolt initsieeritud meediasündmusega.

Näitena sellest, kuidas vene koolinoored oma elu Eestis ette kujutavad, võib tuua *Postimehes* ilmunud Dagne Hanschmidti loo “Vene koolinoored kardavad, et neil ei ole Eestis tulevikku” (17.12.2004). Lugu leidis refereerimist kokku neli korda - tervelt kolmes venekeelses kanalis ja ühes eestikeelses internetiportaalis. Artikkel üritas kummutada vene koolinoorte seas levinud stereotüüpi, et eesti ühiskonnas on vene koolinoortel raske edu saavutada, mistõttu muudab nime eestindamine ühiskonnas hakkamasaamise lihtsamaks. Suur refereeringute hulk iseloomustab hästi sel ajal valitsenud infopõuda vene koolinoorte probleemide ja venekeelse hariduse reformimise suhtes.

Olulist tooni integratsioonidiskussusesse andsid ka detsembris 2004 ilmunud 12 artiklit, mis tutvustasid haridusministeeriumi tellimisel TNS Emori poolt läbiviidud uuringut, millest selgus et suurem osa venekeelsete koolide juhtidest peab üleminekut kakskeelsele õppele vajalikuks, kuid leiab et selleks tehtud ettevalmistused on ebapiisavad. Ehkki uudis leidis venekeelses meedias viitamist vähem kui pooltel kordadest, on see hea näide eestikeelse pressi poolt toodetud uudiste ja arvamusalalduste võimendamisest venekeelses meedias. Ühtlasi viitab selle teema kajastamine selgelt tendentsile, et üleminek eestikeelsele õppele tekitab pingeid - tulevasest üleminekust ollakse teadlikud, kuid samas puudub asjaosalistel ettekujutus selle kohta, mis asjaoludel ja kui suures ulatuses eestikeelsest õppetööst ikkagi jutt käib.

Alles 9 kuud hiljem jõudis avalikkuseni *Eesti Päevalehe* vahendusel teade, et

[...] Vene gümnaasiumides osalisele eestikeelsele aineõpetusele üleminekut 2007. aastast soovib haridus- ja teadusministeerium mahendada, kuigi üle kahe kolmandiku vene koolidest õpetab juba praegu osa aineid eesti keeles, juba põhikooliski.

Haridus- ja teadusministri nõunik Urve Läänemets tutvustas eile Tallinna vene gümnaasiumide õpilasiidritele mahendatud kava eestikeelsele aineõppele üleminekul. “Seadus ütleb, et 2007. aastal peab algama üleminek eestikeelsele aineõppele, mis tähendab 60 protsendi ainete õpetamist eesti keeles,” ütles Läänemets. Ta tõdes, et protsendi järgi ainete arvestamine on keeruline ning seepärast tahab ministeerium seadustada idee, et eesti keeles hakataks õpetama viit konkreetset ainet ja sedagi järk-järgult.

[...] Tallinna haridusameti vanemspetsialisti Natalja Lapikova sõnul õpetatakse juba praegu Tallinnas 78 protsendis vene koolides osa aineid eesti keeles ning sugugi mitte ainult keskkoolis, vaid juba põhikoolis. “Me ei kavatse sellelt tasemelt tagasi minna, vaid püüame ühtlustada praegu stiihiliselt toimuvat aineõpet eesti keeles,” lausus Lapikova.

(Anneli Ammas: “Ministeerium pakub vene kooli eestikeelsena viit ainet”, EPL 28.09.2005)

Asjaolu, et avalikkus oli venekeelse hariduse selliste perspektiivide suhtes väheinformeeritud näitab ka fakt, et lugu leidis refereerimist tervelt 12 korda, nendest 7 korral venekeelses meedias.

Sellele *Eesti Päevalehe* artiklile eelnenud koolireformiteemalist diskursust võib pidada spekulatiivseks - esitatud väited ja seisukohad olid kantud ennekõike arvamustest, aga mitte Haridus- ja Teadusministeeriumist saadud konkreetsest informatsioonist. Avalikkuse ebakindlust koolireformi suhtes illustreerib hästi asjaolu, et ennast keelehuvilisena määratlenud Jüri Valge poolt 16.08.2005 *Postimehes* ilmunud spekulatiivne lugu leidis refereerimist tervelt viiel korral, neist kolmel venekeelses meedias:

[...] Nimetan vaid mõningaid võimaliku reformi plusse. Tekib võimalus loobuda eestikeelsete õpikute kallist ja konfliktirohkest tootmisest – maailm on täis tänapäeva nõuetele vastavaid ingliskeelseid õpikuid (vaid kirjastuse valik võib probleeme tekitada). Ingliskeelse hariduse saanud noored on praegustest gümnaasiumilõpetanutest tunduvalt konkurentsivõimelisemad, nii et need hädad, mis meie meditsiiniõdesid, autojuhte ja kalatöötlejaid – aga ka kõikide teiste alade rahvusvahelisele tööturule pürgijaid – praegu kimbutavad, on tulevikus vaid halb mälestus.

(Jüri Valge: “Eesti keele ülalpidamine on kallis”, PM 16.08.2005)

Vaevalt et Jüri Valge koolireformi diskussiooni suhtes ironiline arvamislugu oleks saanud nii suure tähelepanu osaliseks, kui reformi puudutav informatsioon oleks avalikkusele kättesaadavam olnud.

Ehkki konfliktised väited jagunevad eesti- ja venekeelse meedia vahel ühtlaselt, võib tõdeda, et nii eestikeelsetele õppekavadele sujuvat üleminekut pooldavad kui ka seda vastustavad väited pärinevad reeglina eestikeelsest pressist. Viimaste puhul saab ühemõtteliselt viidata 2005. juuni alguses Integratsiooni üldmonitooringu tutvustusele, millest toodi esile ennekõike asjaolu et venekeelses kogukonnas tekitavad koolireformi suhtes pingeid just infopuudus ja sellest tulenev ebakindlus². Erinevates arvamugudes leidis see väide kajastamist 9 korda, seejuures 7 korral venekeelses meedias.

Rääkides infomürast tingitud segadustest tuleb viidata veel ühele meediasündmusele. 04.11.2005 ilmunud *Postimees* teatas, et haridusminister Mailis Reps kavatseb luua venekeelsetele koolidele ministeeriumi alluvuses oleva eriosakonna. Lugu leidis refereerimist ennekõike eestikeelses meedias (kokku 10 korda, neist 3 lugu venekeelses pressis) ja selle sõnumiks kujunes ministeeriumi avalike suhete nõuniku Priit Simsoni kõnealuse osakonna loomist õigustav väide:

[...] „Vajadus sellise üksuse järele on ilmne, sest vene õppekeelega õpilasi on ainuüksi üldhariduskoolides 40 000 ringis,» ütles Simson. «Alates 2007. aastast algab ka vene õppekeele koolide järkjärguline üleminek osalisele eestikeelsele õppele, see on ka üks põhjusi, miks ministeeriumil sellist allüksust tarvis läheb. Vähemusrahvuste temaatikaga kursis olevaid spetsialiste jääb praegu nii ulatusliku ettevõtmise jaoks väheks.»

(Tuuli Koch: “Asjatundjaid ärritab Repsi plaan luua vene koolidele eriosakond”, PM 04.11.2005)

Ehkki artikli enda põhitoon on eestikeelsele õppele sujuva ülemineku suhtes skeptiline, jääb mulje, et haridusministeeriumi ametlik joon ei sisalda kahtlusi selle kursi õigsuses. Veidi konkreetsema selgituse andis oma plaanile haridusminister mõned päevad hiljem Riigikogus esinedes. Riigikogu stenogrammi refereerisid *Põhjarannik/Severnoje Poberežie*:

[...] Meil on praegu ees kolm täiesti selget fakti. Esimene fakt on see, et Riigikogu on mõned aastad tagasi otsustanud, et 2007 on postulaat, millal peaks venekeelne gümnaasium üle minema samm-sammult eestikeelsele haridusele. Kahjuks peame tunnustama, et viimastel aastatel ei ole selles osas väga konkreetseid samme astunud, kui täpsemalt öelda, siis tegelikult on areng jäänud seisma. Kuna me praegu oleme sellises olukorras, kus me peame väga kiiresti reageerima ja

² “Lõimumist takistavad suletus ja vähene keeleoskus”, BNS 06.06.2005.

tegema siin väga konkreetseid samme, rääkides läbi iga kooliga, kaardistades iga kooli pildi, jääb ühest ametikohast ministeeriumis vajaka, ehk praegu on olemas ainult üks ametikoht selleks, mis katab kõik sellega seonduvad valdkonnad. See kindlasti ei ole piisav.

(Põhjarannik/ Severnoje Poberežie 11.11.2005)

Eelnevatest näidetest tuleb välja nn konfliktsete väidete tegelik tähendus koolireformi kontekstis - tegemist ei ole mitte põhimõtteliste, vaid infomürast ja infopuudusest sündinud vastuoludega. Vähest selgitustööd avalikkusele näitab meedia poolt edastatud vastuoluliste seisukohtade suur hulk. Erinevad venekeelse meedia poolt kultiveeritud väärarusaamad tulenesid ennekõike teadmatusest riigi tegelike kavatsuste suhtes. Eriti kehtib see tõdemus 2004. aasta ja 2005. aasta esimese poole kohta. Analüüs toob välja asjaolu, et osalisele eestikeelsele keskharidusele ülemineku protsessist teavitamine on seni olnud juhusliku iseloomuga. Selle asemel, et kajastada koolihariduse rolli integratsiooniprotsessis tervikuna, pööras meedia tähelepanu väheolulistele küsimustele (näiteks: “kas eesti nimega on lihtsam elada, kui vene nimega?”), küsimus eelnevalt viidatud Dagne Hanschmidti artiklist 17.12.2004 PM-ist).

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et koolihariduse küsimustes esinenud vastuolulised arusaamad tulenesid peamiselt infopuudusest. Infopuudus põhjustas lisaks ka teema ümber suure infomüra ning kajastus keskendus tihti mitteolulistele aspektidele koolireformi osas. Siiski ei olnud koolireformiga seonduv ainuke konfliktne teema integratsioonidiskursuses. Alljärgnevalt vaatleme konfliktsete väidete üldist osakaalu integratsioonidiskursuses ja seda, milliseid järeldusi nende põhjal teha saab.

Konfliktsuseilmingutest integratsioonidiskursuses

Eelnevalt määratlesime diskursuse konfliktsuse tingimusena vastandlike väidete tugeva esindatuse ühe teema raames. Sellistele tunnustele vastas kõige paremini koolireformiga seotud diskussioon, mõningal määral sisaldasid konfliktsust ka üldine arutelu integratsioonipoliitika üle ning väited mis esitati mitte-eestlaste kultuuriruumi kohta.

Alajaotuses, milles kirjeldasime vaatlusaluse 10 teema omavahelist seostumist, viitasime ka sellele kuidas need teemad suhestuvad riiklikus integratsiooniprogrammis ette nähtud kolme põhivaldkonnaga. Prioriteedina määratletud keelelis-kommunikatiivset valdkonda esindavad käesolevas uuringus viis teemat (keelepoliitika, mitte-eestlaste haridus, rahvussuhted, integratsioonipoliitika, kultuuri- ja informuüm). Rääkides konfliktsete väidete jagunemisest kolme riiklikult määratletud integratsioonivaldkonna vahel, saab tõdeda, et kõik need puudutasid integratsiooni keelelis-kommunikatiivset valdkonda. Konfliktsete väidete esindatus kolmes teemagrupis viiest (vt alajaotust mis kirjeldab teemade omavahelist suhestumist; “konfliktivabadeks” võib nimetada vaid esimest ja teist gruppi: keeleõppe ja Venemaa teemad) omakorda viitab sellele, et tõlgendused keelelis-kommunikatiivse sfääri arengu kohta on tihedalt seotud nii sotsiaal-majandusliku kui ka õiguslik-poliitilise integratsiooniga seotud argumentidega. Teisisõnu, kuigi keelelis-kommunikatiivsele aspektile pööratakse jätkuvalt kõige rohkem tähelepanu, võib täheldada integratsiooni mõtestamist ka õiguslik-poliitilise ja sotsiaal-majandusliku valdkonna kaudu.

Eelnevalt tõdesime, et kultuuriruumi puudutav väide esines sageli koos nende väidetega mis käsitlesid rahvussuhteid (vt. graafikuid 8 ja 10 lisas). Põhiliseks konfliktiallikaks oli seejuures nn kahe Eesti teema - ühelt poolt esines väide, et eestlased ja mitte-eestlased elavad eri “maailmades” (48 väidet) ning vastupidine tõdemus, et on olemas ühine “maailm” (19 väidet). Eri “maailmades” elamist puudutav väide on sisult küllaltki tinglik ning realselt sellisel kujul tihti ei esinenud. Eri maailmade-diskursuse lugesime olemasolevaks juhul kui räägiti eestlaste ja mitte-eestlaste kogukonna isoleeritusest ja vastandumisest.

Sarnaselt koolireformi teemaga oli ka eestlaste ja mitte-eestlaste kogukondade suhestumist puudutavas meediadiskursuses täheldatav asjaolu, et venekeelse meedia argumentatsiooni suunajaks on ennekõike eestikeelse meedia poolt võimendatud sõnumid. Ka siin sai põhiosa diskussioonist alguse Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudi läbiviidud integratsioonimonitooringu uuringust, mille üheks põhijärelduseks oli, et eestlaste vähene sallivus pingestab rahvussuhteid. Kokku edastati teateid selle uuringu toimumisest umbes 30 korda, milles originaalartikleid oli alla poole. Põhiosa nendest väidetest, mis puudutavad eestlaste ksenofoobiat, eemalehoidmist mitte-eestlastest ja kapseldumist oma ruumi pärinevadki just sellest teatest. Seisukoha põhisisu võib ära tuua *Eesti Päevalehes* ilmunud ülevaatest:

[...] Eestlasi häirib aasta-aastalt aina rohkem eestivenelaste vähene riigikeeleoskus ning teistsugune elulaad, näitas tänavune integratsiooniseire. Võrreldes 2002. aastal korraldatud seirega on viis protsenti kasvanud nende eestlaste arv, keda häirib venelaste vähene eesti keele oskus, kolmteist protsenti on kasvanud nende osakaal, keda häirib venelaste teistsugune käitumine ja elulaad. Uurimisrühma juht Raivo Vetik nentis, et ühiskond taastoodab sallimatust ja noored on kõige tundlikum grupp. “Kui eestivenelastele on suunatud mitmeid integratsioonitegevusi, siis enamusrahvus ehk eestlased ise on jäetud tähelepanuta,” lausus Vetik. “Senisest enam on vaja integratsioonipoliitikas tegeleda eestlastega, eelkõige noortega, et välja selgitada suletust ja ebatolerantsust taastootvad mehhanismid.”

(Rein Sikk: “Eestlaste vähene sallivus pingestab rahvussuhteid”, EPL 07.06.2005)

Tegemist oli päris tõsiste üldistustega ning sellele viitab ka vastulausete hulk. Ennekõike ilmnisid need nõrkinud lugejate kirjadena, kuid esines ka pikemaid arvamusküsimusi. Illustratiivsena võib välja tuua Toomas Kiho kommentaari *Eesti Päevalehest*:

[...] Kolme aastaga on viie protsendipunkti võrra tõusnud nende vastajate osakaal, keda häirib venelaste eesti keele oskuse puudumine. Kas nii väike tõus ei näita pigem vastupidist: sallivuse suurenemist eestlaste seas? Sest mida aasta edasi, seda veidram ju ongi, kui alaliselt siin elades ei osata selle maa keelt. Kolme aastaga on nende inimeste arv, kes üha kummalisemaks muutuva keeleoskamatus üle imestavad, tõusnud küsitluse 1000-lises valimis üksnes 50 võrra. Eriti kõnekalt ilmneb integratsiooni ja sallivuse positiivne pool vastusest küsimusele, kas eestlane läheks kollektiivi, kus on palju venelasi. Vastanute protsent, kes sellisesse kollektiivi EI läheks, on

kahanenud 44 protsendilt 37-le. See – paraku pealkirjades kajastamata, ilmselt siis sotsiaalteadlaste poolt rõhutamata? – positsioon näitab selget lõimumissoodumust.

(Toomas Kiho: “Lõimumine ja selle kajastatus ajakirjanduses”, EPL 09.06.2005)

Argumentatsiooni eestlaste- ja mitte-eestlaste elamisest ühtses kultuuriruumis toetasid ka mitmed erinevad nn rohujuure-tasandi teated. Nii näiteks viidati 2005. veebruaris seitsmel korral kodanikupäeva internetiviktoriini tulemustele, mis näitas et vene koolinoored tunnevad Eesti põhiseadust eesti noortest paremini.³ Samal perioodil edastati viiel korral (neist kolm venekeelses pressis) lugu sellest, et vene õpilastele meeldiks sinimustvalge lipu lehvimine koolihoonel.⁴ Selliste uudislugude kandvaks sisuks oli ennekõike teade, et vene noor on “oma”, siinsamas “meie” ruumis.

Huvitav on tõdeda, et keele rolli kahe kogukonna vahelise suhtluse määratlejana väga ei rõhutatud, kuigi diskrimineerimise teema kajastamisel ilmneb mõningatel juhtudel seostatus eesti keele oskuse küsimusega. Tundub, et keeleoskuse puhul on tegemist nõ. loomuliku eeldusega, millest rääkimist ei peeta vajalikuks. Siiski saab tuua ühe näite, mis illustreerib suhtumist keelde, kui kultuuriruumi piiritlejasse. 2004. aasta juuni alguses ilmus *Eesti Päevalehes* Urmas Sutropi arvamusavaldus, milles ta tõdes:

[...] Kui me lülitame end välja teiste keelt nähes või kuulates, siis lülitame end välja ka teist inimest nähes või kuulates. Me oleme hoolega õppinud tänaval mitte kontakteeruma teist keelt kõneleva inimesega. Sellise keelelise vältimise tagajärjeks ongi see, et me ei suhtle omavahel mitte kusagil ega kunagi. Ei teki ühtset eesti rahvast ega kultuuriruumi. Kui me vaatame erinevaid teleprogramme, kuulame erinevaid raadiojaamu, loeme erineva sisuga ajalehti, vaatame erinevaid teatrietendusi, siis pole meil ka omavahel millestki rääkida.

Meil tuleks kõik venelased ja venekeelsed eesti keelest eemal hoida. See oleks ilmselt meelepärane lahendus neile, kes muretsevad eesti keele “puhtuse” pärast. Eesti keel muutub tõesti hästi palju, kui sajad tuhanded venelased hakkavad eesti keelt kõnelema ja eesti keeles kirjutama. Muutuks eesti keele käänetesüsteem, eelkõige objekti väljendamine. Muutuks minevikust rääkimine, muutuks infinitiivide kasutamine. Eesti keelde tuleks tohutu tulvana vene keele väljendite otsetõlkeid. Tegelikult me ei tohi karta muutusi, mida venelased eesti keelde kaasa toovad. Keelekorraldus ja keelehoole saavad keelemuutusi siiski ohjata ja hoida ära eesti keele risustumise.

³ “Vene noored teavad Eesti põhiseadust eestlastest paremini”, Eesti Päevaleht 09.02.2005.

⁴ “Vene õpilased tahavad sinimustvalget kooli”, Narvskaja Gazeta 17.02.2005.

(Urmas Sutrop: “Venelastega ühel planeedil”, EPL 09.06.2004)

Täenduslik on ka Urmas Sutropi arvamuse suur ülekandumine venekeelses meediasse (ilmus kokku 8 lugu, neist 5 venekeelset). Lisas esitatud graafikul 7, mis kirjeldab keele õppimise ja õpetamise käsitlemist, on ära toodud seisukoht, mis ei ole varasemates analüüsid esinenud, nimelt integratsiooniprotsess risustab eesti keelt (29 väidet, neist 10 venekeelses meedias). Seisukohavõtte integratsiooniprotsessi kui keelerisustaja kohta fikseerisime terve perioodi vältel, kuid siiski ei ole tegemist ühtse ja järjepideva teemaarendusega. Ehkki selleteemalised lood jäävad “eri maailmade” diskursusest kõrvale, viitab refereeringute suur hulk asjaolule, et integratsiooniprotsessi defineeritakse jätkuvalt keele ja rahvuse kaudu ning selles nähakse ohtu kultuurikeskkonnale.

Konfliktseid väiteid esines ka artiklites, mis käsitlesid integratsioonipoliitikat. Aastatel 1999-2003 läbiviidud integratsiooni meediamonitooringu analüüsis tõdes Ragne Kõuts kahe vastastikku refleksiivse meediaruumi teket viidates asjaolule, et ajapikku on integratsioonikäsitlus nii eesti- kui venekeelses pressis sarnasemaks muutunud (Kõuts 2004: 9). Põhimõtteliselt võib sama tõdeda ka käesoleva perioodi kohta. Integratsioonikäsitlused on vene- ja eestikeelses pressis sarnased, venekeelne press juhindub arvamuste kujundamisel tihti eestikeelses meedias avaldatud materjalidest. Integratsioonipoliitika kohta esitatud väited jagunevad eesti- ja venekeelse pressi vahel samuti enam vähem võrdselt (väiteid integratsiooni edukuse ja ebaedukuse kohta esitati vastavalt 83 ja 70 korral).

Kõige olulisem on aga tõdemus, et integratsiooni tähenduse suhtes puudub jätkuvalt konsensus. Selle puudumine väljendub jätkuvalt teraval tähelepanul keelelis-kommunikatiivsele valdkonnale, samas kui integratsiooni sotsiaal-majanduslikke ja õiguslik-poliitilisi arenguid käsitletakse pigem kui sekundaarse tähtsusega protsesse. Integratsiooni kui ebaeduka protsessi illustreerimiseks sobib suurepäraselt juba eelnevaltki tsiteeritud Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudi poolt tehtud uurimistöökajastus meedias. Siin saab viidata Raivo Vetiku *Eesti Päevalehes* ilmunud artiklile:

[...] Paari kuu tagune Eesti ühiskonna integratsiooni monitooringu analüüs näitab, et senine integratsioon ei ole olnud nii edukas, kui tahaksime.

Üheks tõsisemaks ohusignaaliks on asjaolu, et eesti keele oskuse tase eestivenelastel tervikuna viimase kaheksa aasta jooksul ei ole paranenud ja jääb umbes 40% tasemele.

Plahvatusohtlik situatsioon on tekkimas seoses 2007. aasta gümnaasiumireformiga, millele enamik eestivenelastest on vastu. Nad näevad selles assimilatsiooni ning kardavad oma keele ja kultuuri kaotamist. Ka haridusreformi puhul tuleb näha, et eestivenelaste hirmud on suures osas põhjendatud. Kuigi reformi alguseni on vaid kaks nappi aastat, ei ole haridusministeeriumis ikka veel otsustatud, missuguste ainetega, millises järjekorras ja missuguse kiirusega eestikeelsele õppele üle minna.

(Raivo Vettik: "Rohkem rehepaplust!", EPL 07.06.2005)

Integratsiooni defineerimine keele ja kommunikatsiooni kaudu toob esile mitte-eestlaste poolt tajutud assimileerumisohu. Sama instituudi teise teaduri sulest ilmunud lugu heidab valgust nendele eelistele, mis kaasnevad integratsiooni defineerimisel sotsiaal-majandusliku ja poliitilis-õigusliku integratsiooni kaudu. *Eesti Päevalehes* ilmunud artiklis kirjutas Iris Pettai:

[...] Kui asja vaadata teadliku sallivuse positsioonilt, siis on eestivenelastel tõesti eestlastest vähem võimalusi end realiseerida, sest paljudel neist on kehv riigikeeleoskus ja puudub Eesti kodakondsus. Selle vaatepunkti esindajad otsivad aktiivselt võimalusi, kuidas eestivenelaste positsiooni parandada. Viimase monitooringu andmed näitavad, et sellist seisukohta esindavate eestlaste arv on kasvamas. Eestlased pooldavad positiivseid pragmaatilisi lahendusi. Ja nii peab 70% eestlastest vajalikuks toetada riigieelarvest Ida-Virumaa majanduslikku ja sotsiaalset arengut, 86% peab vajalikuks toetada riigieelarvest eesti keele õpetamise taseme parandamist vene koolides. Need arvud viitavad uutele võimalustele parandada eestivenelaste olukorda ja tõsta nende positsiooni ühiskonnas tervikuna.

(Iris Pettai: "Koledas pildis pole süüdi peegel", EPL 17.06.2005)

Kõige olulisem osa Pettai tõdemusest puudutab seisukohti, et keeleõppe kaudu on võimalik suurendada kodanike arvu ja tekitada mitte-eestlastele uusi võimalusi oma majandusliku olukorra parandamiseks. Sellisele argumentatsioonile ei pööranud meedia kokkuvõttes erilist tähelepanu.

Õiguslik-poliitilist ja sotsiaal-majanduslikku integratsioonivaldkonda puudutavad teemakäsitlelused on terviklikud ja vägagi konsensuslikud. Asjaolu, et konfliktised väited

kuuluvad kõik keelelis- kommunikatiivse integratsiooni valdkonda illustreerib olukord kus meedia poolt vahendatud integratsioonidiskursus on tegelikult elust lihtsalt maha jäänud. Samal ajal kui meedia arutleb jätkuvalt integratsiooni tähenduse üle, on mitteeestlaste õiguslik-poliitilist integratsiooni käsitlevad argumendid juba integratsiooni ära defineerinud ja lahendused ka välja pakkunud (kodakondsuspoliitika on liiga karm, riiklikud huvid eeldavad kodanike arvu suurendamist ja sellest on huvitatud põhiosas Eesti riigile lojaalsed mittekodanikud). Siit ka oluline järeldus kogu integratsioonikajastuse kohta uuritava perioodil: arusaamine sellest mida integratsioon endast kujutab on maha jäänud ühiskonnas toimuvatest tegelikest integratsiooniprotsessidest. Fakt, et uuringus esiletoodud konfliktseid väiteid sisaldavad teemad kuuluvad kõik keelelis-kommunikatiivsesse valdkonda viitab sellele, et integratsiooniprotsessi ei käsitleta tervikuna.

Samalaadsetest probleemidest rääkis ka Ragne Kõuts juba eelnevalt viidatud analüüsi lõppsõnas. Ta tõdes, et ainult venekeelse elanikkonna integratsioonist (st. keelest ja rahvusest) rääkimine ei kirjelda adekvaatselt tegelikult toimuvaid protsesse. Probleemi olemusele keskenduv diskussioon peaks olema fokuseeritud küsimusele ühiskonna kui terviku integratsioonist (Kõuts 2004: 16). Küsimust rahvussuhetest ja integratsioonist ei saa vaadelda lahus teistest eluvaldkondadest ning seda illustreerib ka asjaolu kui palju räägitakse Venemaast kui ühest huvitatud osapoolast selles kontekstis. Nn Venemaateema väärriks suisa eraldi käsitlemist, kuivõrd sellele pole varasemates uuringutes erilist tähelepanu pööratud. Seda enam, et Venemaa arvamusalaldusi Eestis toimivate rahvussuhete kohta seostati väga paljudel juhtudel just Euroopa Liiduga. Tõsi, EL rolli integratsioonidiskursuses on varem päris põhjalikult käsitletud Valeria Jakobson (Jakobson 2004). Viiteid “Venemaa-teema” olulisuse kohta võib leida ka Olga Peresilla poolt 2004. aastal koostatud ülevaatest integratsiooni sotsiaal-majandusliku aspekti kohta (Peresild 2004), kuid tervikuna seda integratsiooniga seostatud ei ole. Ilmselt võib ühe põhjusena tuua ka asjaolu, et teema seondub rohkem õiguslik-poliitiliste ja sotsiaal-majanduslike kui keelelis-kommunikatiivsete integratsiooni aspektidega.

Vastutus selle eest, et üldine integratsioonimääratlus meedias keskendub vaid keelelis-kommunikatiivsele osale integratsioonist, on kanda ka teadlastel ja poliitikutel.

Eelnevalt on teadlikult valitud viitamiseks löike Integratsiooni Sihtasutuse poolt tellitud uuringutest, mis on saavutanud meedias vägagi suurt kõlapinda. Kui meediale esitatavad materjalid lähtuvad integratsiooni valdkonnaspetsiifilistest definitsioonidest (i-poliitika kui keeleõppe soodustamine, i-poliitika kui kodakondsusnõuete leevendamine, i-poliitika kui osaline üleminek eestikeelsele keskharidusele jne), ei saa eeldada et ajakirjanikud omaltpoolt mingi parema definitsiooniga lagedale tuleksid.

Teesi üldise integratsioonidefinitsiooni mittevastavusest tegelikult asetleidvatele protsessidele kinnitab kaudselt ka aastatel 1999-2003 ilmunud poliitilisi ajakirjandustekste uurinud Külliki Kortsu uurimus (Korts 2004). Ta nendib, et hoolimata integratsioonidiskursuse evolutsioonist viimastel aastatel on poliitikute sõnavõttud jätkuvalt 1990-ndate aastate alguses kasutusele võetud rahvusriigi diskursuse võtmes, kus eri rahvusest inimesi tihti üksteisele vastandatakse.

Ehkki poliitikute poolt integratsiooni kohta esitatud argumendid jäid käesoleva uuringu fookusest välja, võib selle uuringu põhjal teha järelduse, et 2005. aasta probleemid integratsiooni määratlemisel on sarnased eelmiste aastate omadega. Tervikliku protsessi nägemise asemel keskendub meedia erinevatele integratsiooni kirjeldavatele aspektidele.

Torkab silma, et konfliktid väited keskenduvad paljuski integratsiooni mõistmise seisukohalt olemuslikele küsimustele - milline on efektiivne integratsioonipoliitika, kas eestlased on ksenofoobsed, kas mitte-eestlasi diskrimineeritakse nende rahvustunnuse alusel jne. Võrreldes käesoleva uuringu tulemusi eelnevate analüüsidega saab tõdeda, et venekeelne meedia on muutunud integratsiooniteemasid kajastades avatumaks eestikeelsest meediast pärinevatele seisukohtadele. Seda eriti ekspertide ja poliitikute arvamusalalduste osas. Pikemas perspektiivis on seetõttu oluline tähelepanu pöörata sellele, milliseid integratsioonidefinitsioone meedia avalikkusele esitleb.

Kokkuvõtte

- ⇒ Meie poolt fikseeritud 860-st loost 330 pärinevad vene- ja 530 eestikeelsest meediast. Asjaolu, et peaaegu **40% fikseeritud lugudest olid venekeelsed** on iseenesest kõnekas – ühiskondlike teemade puhul on reeglina venekeelsete lugude hulk umbes 10% kõikidest lugudest.⁵
- ⇒ Eesti ajakirjanduses on tavapäraseks praktikaks kujunenud lugude refereerimine - ühe autori arvamusalaldus või terve tekst leiab hiljem äratoomist teiste kanalite poolt. Seejuures tuleb nentida, et **arvamuste liikumine toimus ennekõike eestikeelsest meediast venekeelsesse, mitte vastupidi**. Integratsiooni kohta esitatud vastandlike väidete piir ei jookse mitte eesti- ja venekeelse meedia vahel, vaid need pärinevad enamuses just eestikeelsest meediast ja võimenduvad venekeelses.
- ⇒ Kõige suuremat kajastamist leidsid väited mis puudutasid **keelepoliitikat**, keele õpetamist ja õppimist (398). Järgnevad **Venemaa rolli** olulisuse kohta esitatud väited (235). Kolmanda suure väidetebloki moodustavad **rahvussuhete** kohta esitatud väited (225).
- ⇒ Kogutud andmestikus läbiviidud klasteranalüüs vaadeldud 10 bloki lõikes tõi esile **viis omavahel seostuvate teemade gruppi**: a) keelepoliitika kohta esitatud väited; b) Venemaa rolli ja rahvusvaheliste organisatsioonide tegevuse kohta esitatud väited; c) väited mis esitati mitte-eestlaste poliitilise aktiivsuse, koolireformi ja kodakondsuspoliitika kohta; d) kultuuri- ja inforuumi, integratsiooni sotsiaal-majanduslikke aspekte ja rahvussuhteid käsitletud väited ja e) integratsioonipoliitika kohta esitatud väited.
- ⇒ Uurides väidete sisulist jaotumist, eristasime teemasid milles enim kajastamist leidnud väited vastandusid ja teemasid, milles enim kajastamist leidnud väited haakusid teineteisega. Esimesse, nn konfliktsete väidete gruppi kuulusid **koolireformi, integratsioonipoliitika ja kultuuriruumi** (ning **rahvussuhete**)

⁵ Siinkohal saab viidata näiteks Sotsiaalministeeriumi ja selle haldusala kajastustele eestikeelses meedias

kohta esitatud väited. Ülejäänud teemasid (keelepoliitika, kodakondsuspoliitika, rahvusvahelised organisatsioonid, Venemaa mõju, töajõuturu arengud, mitteeestlastest poliitikute tegevus) käsitlesime konsensuselistena.

⇒ **Kõik konfliktset väited esindavad integratsiooni keelelis-kommunikatiivset valdkonda**, kuivõrd need kirjeldavad kogukondade omavahelist suhestumist peaausjalikult keele tasandil. Samas on see valdkond tihedalt seotud teisi integratsioonivaldkondasid (õiguslik-poliitiline ja sotsiaal-majanduslik) esindanud väideteblokkidega. See tähendab, et keelelis-kommunikatiivset valdkonda ei saa käsitleda eraldiseisvana teistest integratsioonivaldkondadest.

⇒ Jätkuvalt pööratakse kõige suuremat tähelepanu integratsiooni defineerimisele läbi keele ja rahvuse, samas käsitletakse teisi integratsioonivaldkondasid tunduvalt konstruktiivsemalt. Meie poolt esile toodud konfliktset väited esindavad keelelis-kommunikatiivset integratsiooni, ülejäänud kahte valdkonda kirjeldavad väited on klassifitseeritavad konsensuslikena. Oluline on rõhutada, et keelelis-kommunikatiivset valdkonda esindanud väidete hulk on peaaegu poole suurem õiguslik-poliitilist ja sotsiaal-majanduslikku valdkonda kirjeldanud väidete hulga (vastavalt 1072, 552 ja 118 väidet).

Hoolimata sellest, et integratsiooni eelistatakse jätkuvalt defineerida keele ja rahvuse kaudu, puudub selge arusaam kuidas seda ikkagi peaks tegema. Samas võib nentida, et arutelu integratsiooni defineerimise üle sotsiaal- ja kodakondsuspoliitika kaudu on tunnustamist leidund ja selle võimalikkuses ei kahelda.

⇒ Võrreldes käesoleva uuringu tulemusi eelnevate analüüsidega saab tõdeda, et venekeelne meedia on muutund integratsiooniteemasid kajastades avatumaks eestikeelsest meediast pärinevatele seisukohtadele. Seda eriti ekspertide ja poliitikute arvamusalvuduste osas. Sestap on pikemas perspektiivis oluline tähelepanu pöörata sellele, milliseid integratsioonidefinitsioone meedia avalikkusele esitleb.

Kasutatud kirjandus

Jakobson, Valeria (2004). Euroopa Liiduga liitumise tähendus venekeelse elanikkonna identiteedile. *Integratsioonikäsitluse muutumine meediapildis: integratsiooni meediamonitooring 1999-2003* (44-58). Tartu.

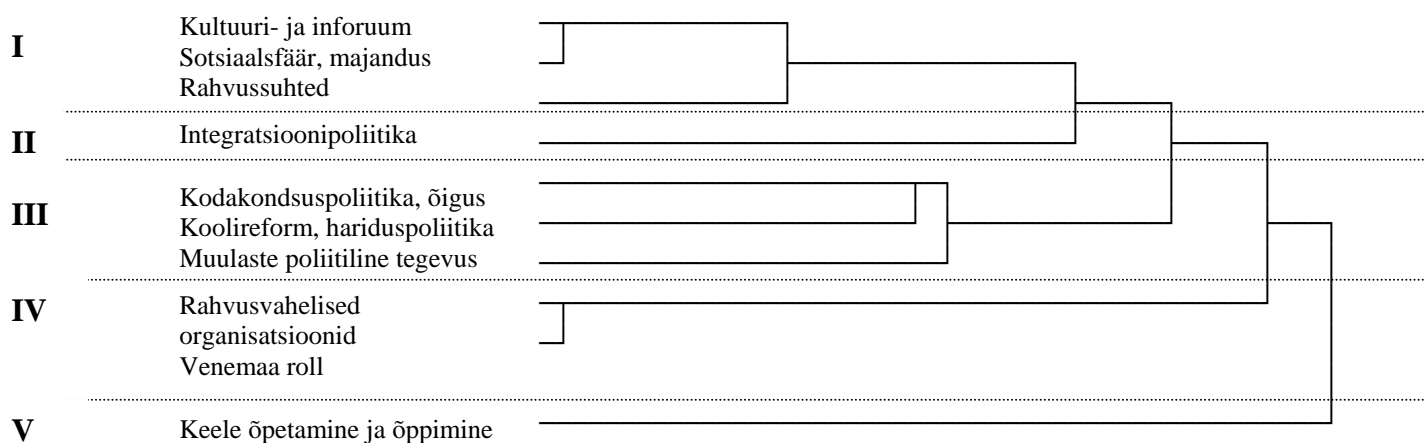
Korts, Külliki (2004). Rahvus- ja integratsioonidiskursus poliitilistes ajakirjandustekstides. *Integratsioonikäsitluse muutumine meediapildis: integratsiooni meediamonitooring 1999-2003* (17-24). Tartu.

Kõuts, Ragne (2004). Kahe vastastikku refleksiivse meediaruumi teke Eestis. *Integratsioonikäsitluse muutumine meediapildis: integratsiooni meediamonitooring 1999-2003* (7-16). Tartu.

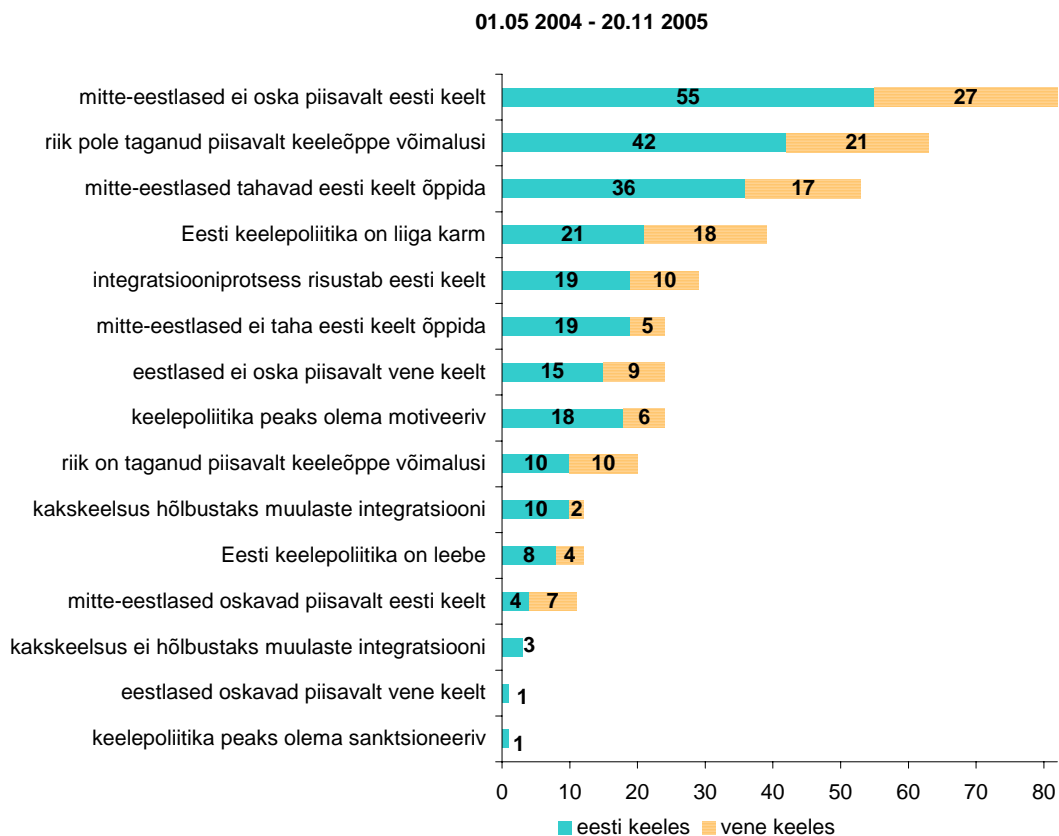
Peresild, Olga (2004). Mitte-eestlaste sotsiaalmajanduslik integratsioon: laiemalt teadvustamata probleemid. *Integratsioonikäsitluse muutumine meediapildis: integratsiooni meediamonitooring 1999-2003* (36-43). Tartu

LISAD: integratsiooni kohta esitatud väidete jagunemine

Graafik 7: Väideteblokkide jagunemine gruppidesse

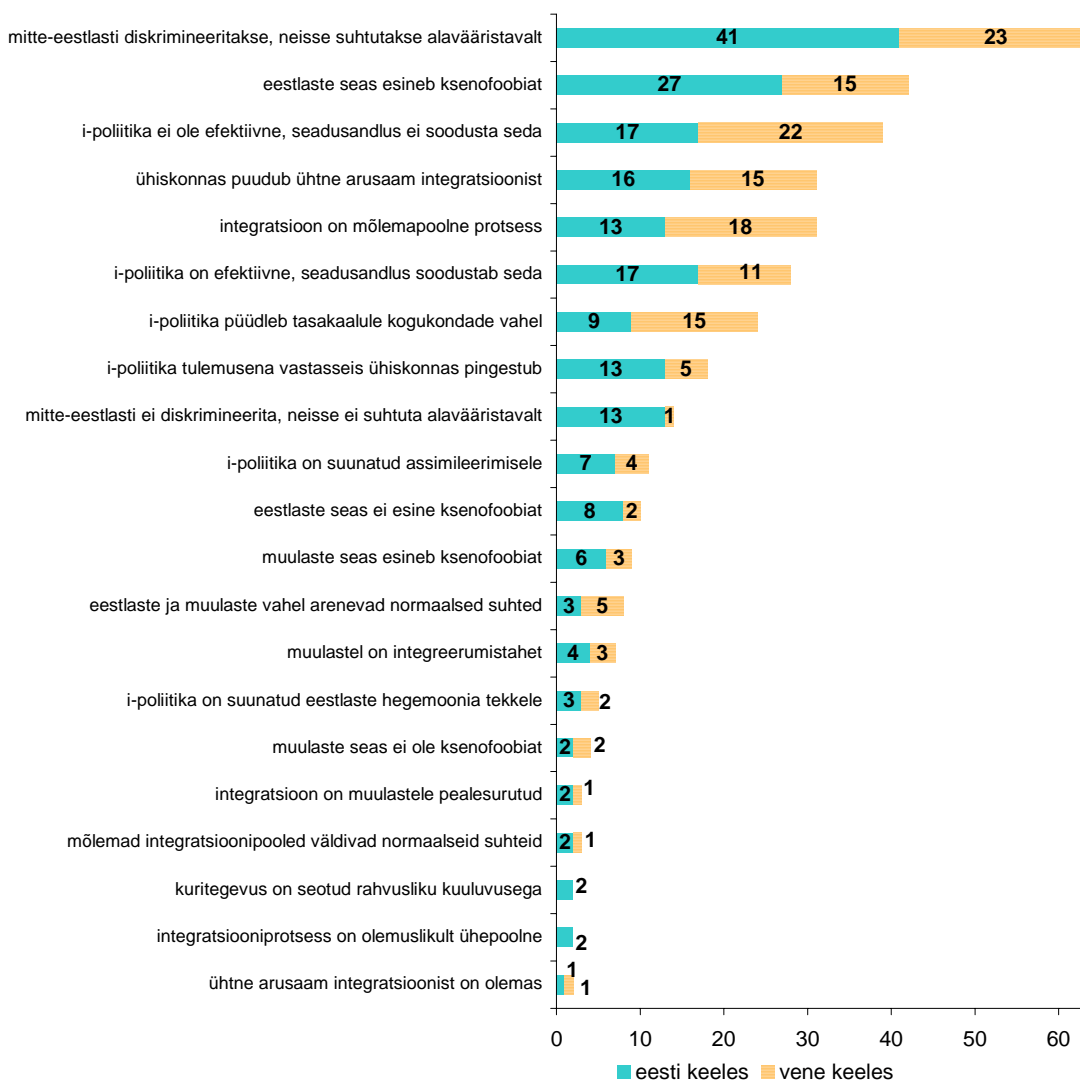

Graafik 8: Keelepoliitika, keele õppimine ja õpetamine

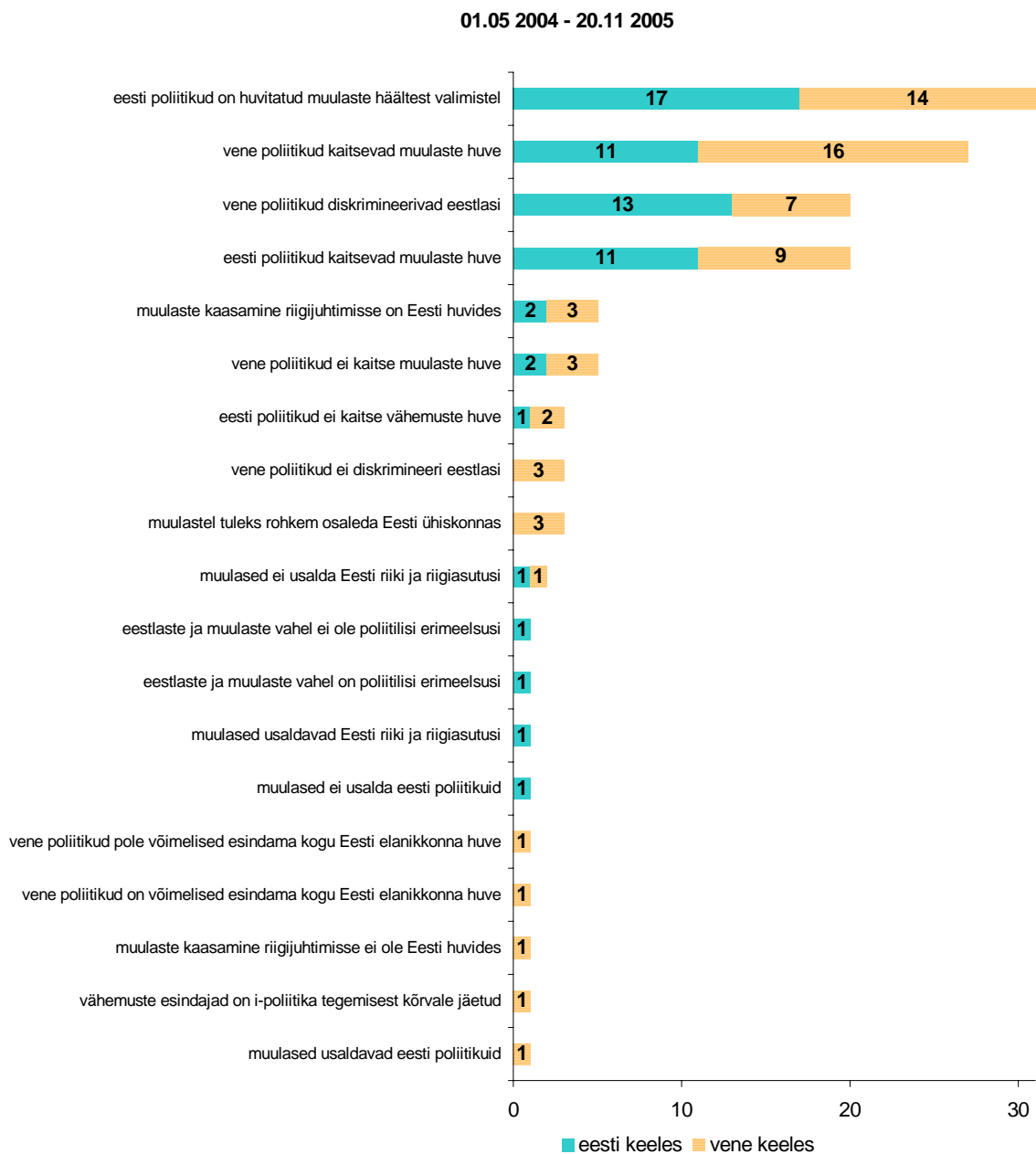

Graafik 9: Integratsioonipoliitika ja rahvussuhted

01.05 2004 - 20.11 2005

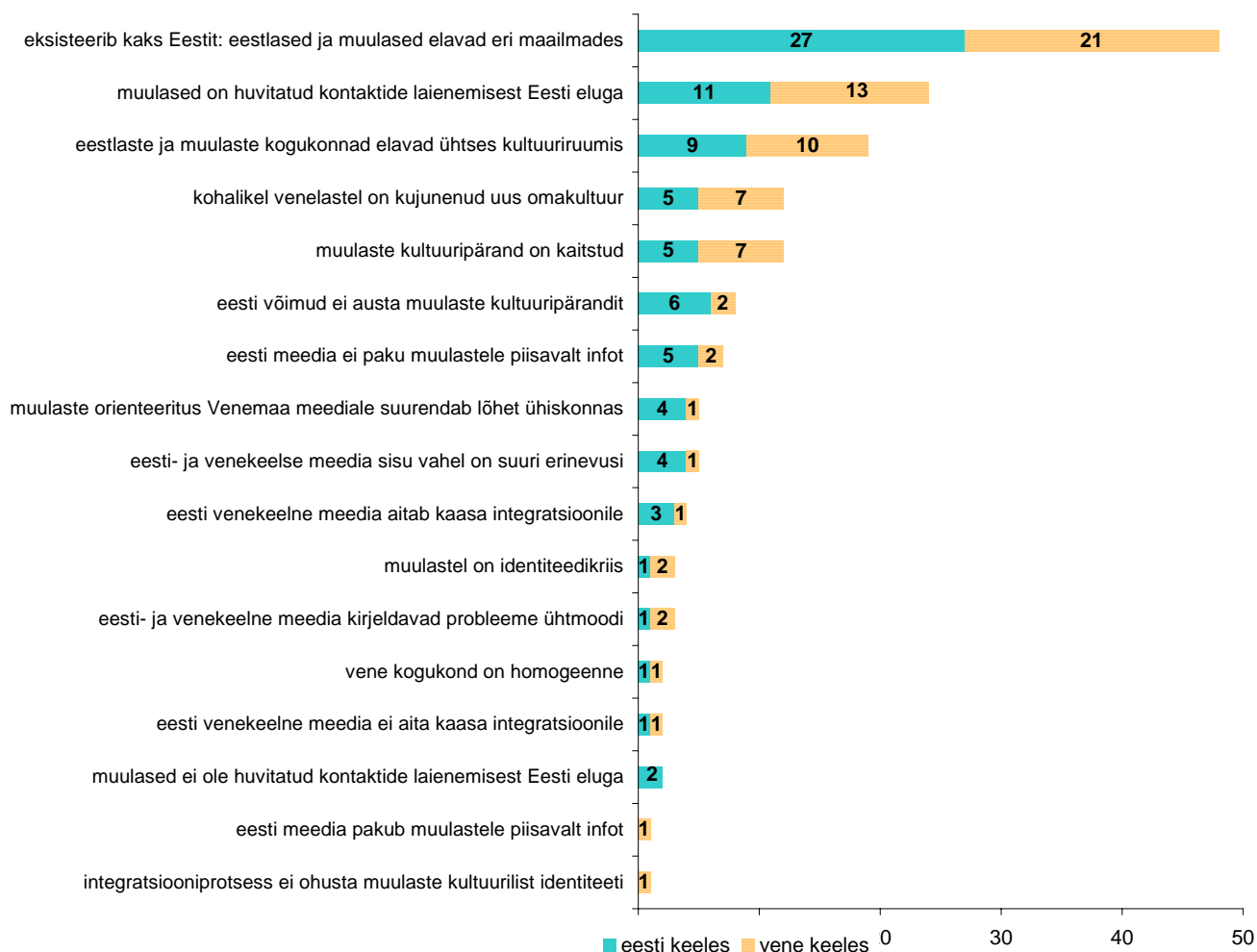

Graafik 10: Mitte-eestlaste poliitiline tegevus

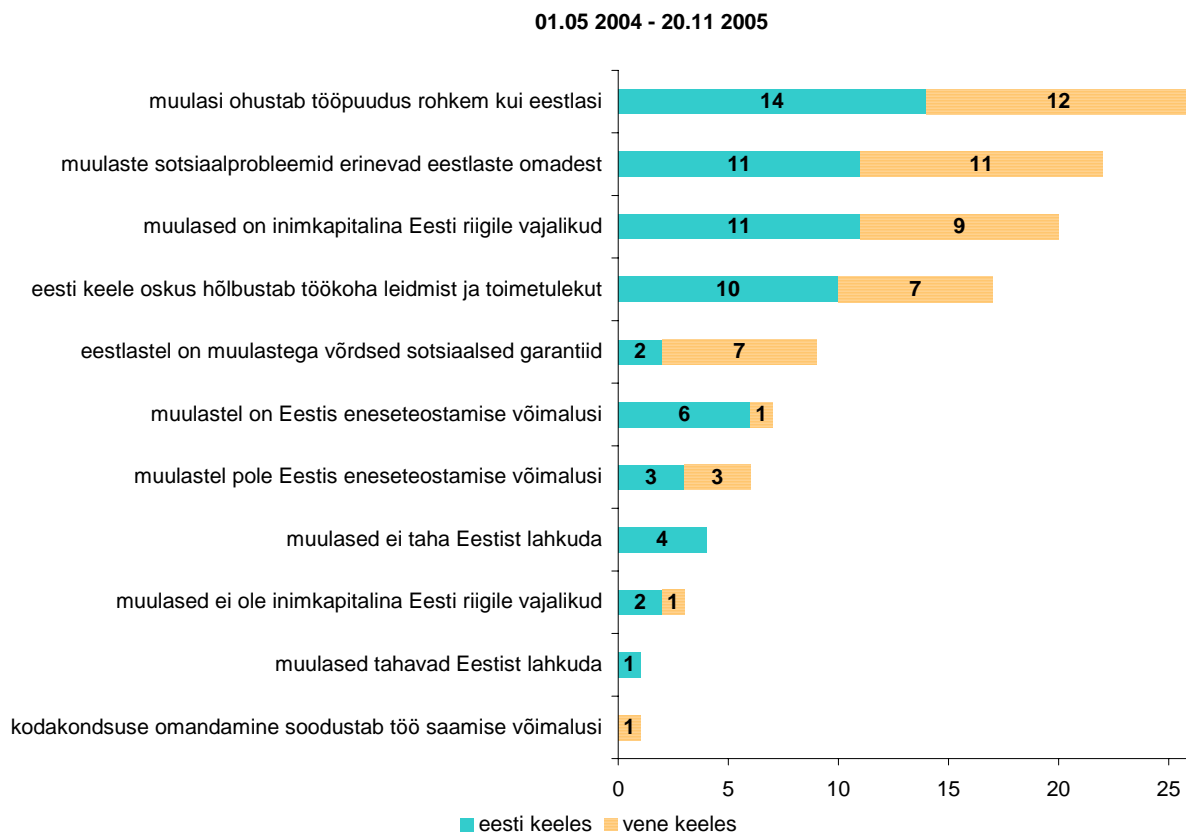

Graafik 11: Mitte-eestlaste kultuuri ja informuüm

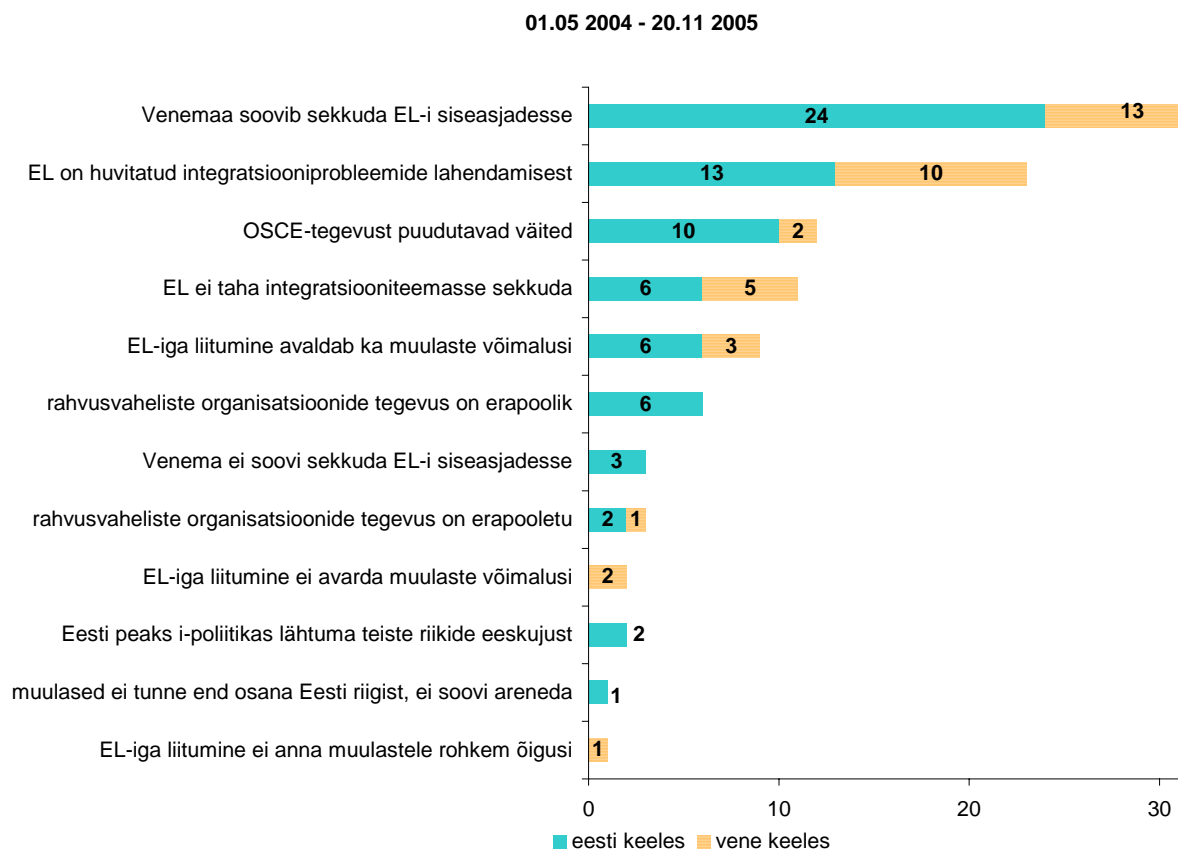
01.05 2004 - 20.11 2005

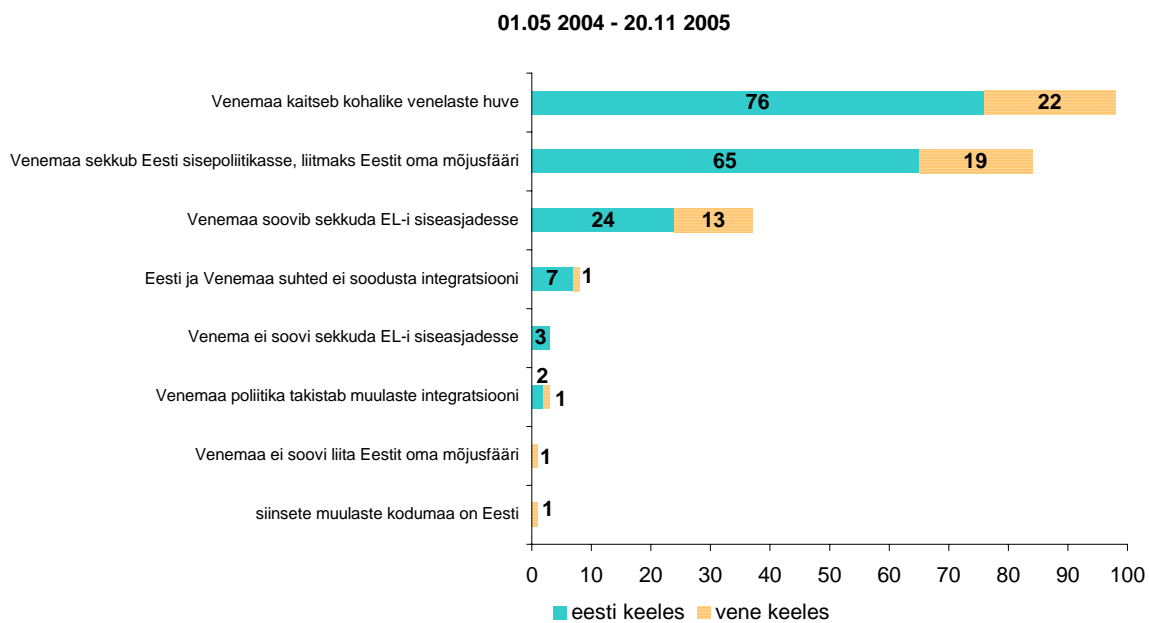
Graafik 12: Sotsiaalprobleemid ja tööturg

Graafik 13: Rahvusvaheliste organisatsioonide tegevus ja mõju

Graafik 14: Venemaa roll mitte-eestlaste integratsioonis

Graafik 15: 10 ja rohkem integratsiooniteemalist artiklit avaldanud kanalit